

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Faktory ekonomického rozvoje Botswany

Determinants of Economic Development in Botswana

Student: Tomáš Gottfried

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Michaela Tichá, Ph.D.

Ostrava 2013

Zadání bakalářské práce

Student: **Tomáš Gottfried**
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství
Téma: **Faktory ekonomického rozvoje Botswany**
Determinants of Economic Development in Botswana

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teoretická východiska ekonomického rozvoje
3. Historicko-ekonomický vývoj jižní Afriky se zaměřením na Botswanu
4. Faktory ovlivňující ekonomický rozvoj Botswany
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratek

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

ACEMOGLU, Daron, Simon JOHNSON and James A. ROBINSON. *An African Success Story: Botswana*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, Department of Economics. Working Paper No. 01-37, 2001.

COLLIER, Paul. *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It*. Oxford: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-531145-7.

FERRO, Marc. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13.-20. století*. Přel. Anna HÁNOVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-021-5.

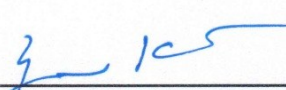
VARADZIN, František a kol. *Ekonomický rozvoj a růst*. Praha: Professional Publishing, 2004. ISBN 80-86419-61-4.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Michaela Tichá, Ph.D.**

Datum zadání: 23.11.2012

Datum odevzdání: 10.05.2013

doc. Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlašuji, že jsem celou práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne 10.5.2013 .....

.....
podpis studenta

Rád bych poděkoval Ing. Michaele Tiché, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a zejména ochotu, s jakou mi pomáhala při vypracování této bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod	5
2	Teoretická východiska ekonomického rozvoje	7
2.1	Ekonomický růst vs. ekonomický rozvoj.....	7
2.2	Nejvýznamnější teorie ekonomického růstu	8
2.2.1	Bohatství zemí v klasické ekonomii	8
2.2.2	Keynesiánský model růstu	10
2.2.3	Neoklasický model růstu	11
2.2.4	Nová teorie růstu	12
2.3	Vybrané alternativní teorie ekonomického rozvoje a růstu	14
2.3.1	Rostowův model růstu	14
2.3.2	Meze růstu	15
2.3.3	Teorie závislosti.....	16
2.3.4	Teorie bludných kruhů chudoby	16
2.4	Faktory ekonomického rozvoje	17
2.5	Rozvojové země.....	19
2.5.1	Vymezení rozvojovým zemí.....	19
2.5.2	Kategorizace zemí podle stupně rozvoje	20
3	Historicko-ekonomický vývoj jižní Afriky se zaměřením na Botswanu	22
3.1	SADC	22
3.2	Historicko-ekonomický vývoj jižní Afriky	24
3.2.1	Předkoloniální období	24
3.2.2	Koloniální období.....	25
3.2.3	Období dekolonizace a následné nezávislosti států Afriky	27
3.3	Botswana.....	31
3.3.1	Předkoloniální období	31
3.3.2	Koloniální období.....	33

3.3.3	Období nezávislosti Botswany	35
3.4	Shrnutí.....	38
4	Faktory ovlivňující ekonomický rozvoj Botswany	39
4.1	Současný ekonomický stav Botswany	39
4.2	Srovnání ekonomického rozvoje Botswany se státy SADC	43
4.3	Faktory ekonomického rozvoje Botswany (rešerše literatury)	49
5	Závěr	57
	Seznam použité literatury	59
	Seznam zkratk.....	64
	Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
	Seznam příloh	
	Přílohy	

1 Úvod

Africký kontinent bývá neprávem opomíjen, ba co hůř, prezentován jako kontinent plný občanských válek, nemocí, hladomoru a bezpočtu dalších tragických událostí. Nezasvěcená veřejnost může nabývat dojmu, že Afrika je kontinentem bez výraznějšího pozitivního vývoje. Jedná se o mylné představy, které pouze prohlubují pocity nepochopení z odlišného fungování tamějšího života. Afrika je přesně pravým opakem, jedná se o kontinent s velice bohatou historií a kulturou. Bohužel byl vývoj afrického kontinentu v minulosti postihnut mnohými nepříznivými událostmi, které ovlivnily dění natolik silně, že se s následky potýkají jednotlivé státy Afriky i dnes. Především se jedná o kombinaci obchodu s otroky a kolonialismu.

V tomto světle se zrodil v 60. letech 20. století stát, který byl zpočátku chudý a poměrně nevýznamný, ale postupem času rychle bohatl a dokázal čelit výzvám. Jedná se o Botswanu, v dnešní době jeden z nejbohatších států regionu jižní Afriky a také Afriky jako celku.

Cílem práce je nalézt a určit faktory, které ovlivnily a ovlivňují ekonomický rozvoj Botswany. Použito bude především historické metody zkoumání ekonomických jevů, jejíž podstatou je nutnost analýzy historického vývoje a zkoumání hlavních činitelů, kteří tento vývoj zapříčinily. Současný stav botswanské ekonomiky je analyzován pomocí deskriptivní metody.

Struktura práce odpovídá vybranému cíli a je rozvržena do tří logicky navazujících kapitol. V první kapitole jsou popsána teoretická východiska ekonomického rozvoje. V kapitole jsou vysvětleny pojmy jako ekonomický rozvoj a ekonomický růst. Dále jsou v kapitole popsány nejvýznamnější teorie ekonomického růstu i některé teorie alternativní. Následuje část o faktorech ekonomického rozvoje a jejich rozdělení a poslední částí první kapitoly je teoretické vymezení rozvojových zemí a jejich kategorizace.

Ve druhé kapitole je podrobně popsán historicko-ekonomický vývoj jižní Afriky se zaměřením na Botswanu. Kapitola začíná vymezením regionu jižní Afriky na státy Jihoafrického rozvojového společenství, u něhož je popsán vývoj této mezinárodní organizace a její fungování. Kapitola pokračuje právě historicko-ekonomickým vývojem jižní Afriky. Události jsou popisovány od období vzrůstajícího zájmu Evropy o africký kontinent, tedy od předkoloniálního období. Pohled na dějiny pokračuje přes období kolonialismu a je ukončen rozpadem koloniální soustavy a následným vývojem. Na konci

druhé kapitoly jsou stejné události dějin rozebrány na pozadí vývoje Botswany v průběhu času do 90. let 20. století. Následuje již pouze krátké shrnutí celé druhé kapitoly.

V poslední třetí kapitole pokračuje popis historického vývoje v přibližně posledních dvou desetiletích. V kapitole je popsán současný ekonomický stav Botswany a ten je srovnán se zeměmi Jihoafrického rozvojového společenství především na základě indexu lidského rozvoje a hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele. Celá kapitola je zakončena rozbořem studií a jiných odborných prací, jejichž autoři se zabývali stejnou problematikou faktorů ekonomického rozvoje Botswany nebo jen podrobně rozpracovali určitou oblast s dopadem na ekonomický rozvoj Botswany.

2 Teoretická východiska ekonomického rozvoje

Na základě údajů zveřejňovaných Světovou bankou žije na zemi více než 1 miliarda lidí v extrémní chudobě v převážně rozvojových zemích, přičemž si musí vystačit s denním příjmem nižším než 1,25 amerických dolarů (USD). V ostrém kontrastu s tímto faktem jsou životní podmínky ve státech západní Evropy a Severní Ameriky. Proč jsou některé státy úspěšné a jiné nikoliv, je dáno charakterem jejich růstu a rozvoje. V této kapitole se proto zaměříme na rozdíl mezi těmito dvěma pojmy, na nejznámější růstové teorie, faktory ekonomického rozvoje a nakonec na samotné rozvojové země.

2.1 Ekonomický růst vs. ekonomický rozvoj

Pod pojmem *ekonomický růst* rozumíme dlouhodobý růst potenciálního produktu, tj. víceméně plynulé zvyšování produkčních možností ekonomiky z hlediska dlouhodobých tendencí, o jehož vysvětlení se pokouší teorie ekonomického růstu. Naopak krátkodobé zvýšení růstu potenciálního produktu, který po určité době vystřídá pokles, označujeme jako růst skutečného reálného produktu a jedná se poté o hospodářské cykly popisované v teoriích hospodářských cyklů (Holman, 2005).

Pro ekonomický růst země a její schopnost vyrábět zboží a poskytovat služby by bylo optimální snažit se udržet pokud možno stabilní trend růstu, avšak současnost dokazuje, že k stabilnímu vývoji ekonomiky dochází velmi zřídka. Tato skutečnost vychází zejména z existence problémů, s nimiž se musí ekonomický růst potýkat a mezi které můžeme zařadit příliš rychlý růst populace, zadluženost země, nedostatečné technické znalosti a neefektivní specializace a dělba práce mezi pracovníky, jakož i nedostatečná infrastruktura a nedostatek kvalifikované pracovní síly k efektivní výrobě statků. Ekonomický růst nepřináší zemím pouze výhody, protože s ním dochází ke ztrátě tradičního způsobu života, zvyšování starostí i stresu obyvatelstva, přeplnění měst a s tím spojeným zvýšením hladiny hluku a míry znečištění životního prostředí (Brčák a Sekerka, 2010).

V teorii růstu jsou rozlišovány dva typy ekonomického růstu. Prvním z nich je extenzivní ekonomický růst, který můžeme chápat jako růst reálného hrubého domácího produktu (HDP) díky postupnému rostoucímu zapojování výrobních faktorů, tj. lidského kapitálu, fyzického kapitálu a půdy. Jako druhý typ bývá označován intenzivní ekonomický růst, pod nímž můžeme rozumět růst reálného HDP z důvodu růstu

produktivity lidského kapitálu, fyzického kapitálu a půdy při neměnném množství těchto výrobních faktorů (Jurečka a kol., 2010).

Ve srovnání s ekonomickým růstem je pojem *ekonomický rozvoj* chápán v širším slova smyslu, jelikož zahrnuje i jiné aspekty vývoje ekonomiky než pouze dlouhodobý růst reálného HDP. Těmito aspekty mohou být například technologické změny, zvyšování životní úrovně obyvatelstva, zlepšování úrovně zdravotní péče a také péče o životní prostředí (Helísek, 2000).

Tento pojem je těžce definovatelný, a to zejména proto, že jej nelze přesně určit pouze jedním ukazatelem, nýbrž je vyjadřován celou řadou ukazatelů, které se navzájem doplňují, například indexem lidského rozvoje (HDI), indexem kvality života (QLI) nebo mírou chudoby a dalšími.

2.2 Nejvýznamnější teorie ekonomického růstu

V této části se zaměříme na rozebrání konkrétních přístupů k ekonomickému růstu, které odlišně zohledňují důležitost a význam jednotlivých zdrojů růstu a zkoumají jeho nejrůznější aspekty.

2.2.1 Bohatství zemí v klasické ekonomii

Základy teorií růstu byly položeny již v *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, díle nejznámějšího představitele klasické ekonomické školy **Adama Smithe** (1723–1790). Ve známost vešel především výrokem o „*neviditelné ruce trhu*“, která všechny individuální činnosti usměrňuje do přirozeného řádu. Pokud každý jednotlivec ve společnosti sleduje svůj individuální zájem, výsledkem je prospěch celé společnosti. Kromě individuální touhy všech jedinců po zbohatnutí považoval Smith za hlavní zdroj ekonomického růstu pracovní sílu a její produktivitu, dělbu práce a akumulaci kapitálu. Tak jako ostatní představitelé klasické ekonomie byl Smith zastáncem svobody podnikání a svobody trhu a tím i konkurence. Stát se podle Smithe nemá snažit o omezování či rozšiřování výroby, nemá regulovat trh práce nebo rozdělovat privilegia podnikatelům. Jeho úloha by měla spočívat v plnění tří základních funkcí: ochrana před vnějším napadením, ochrana společnosti před útlakem ze strany jiného člena společnosti a budování veřejných institucí, které by nemohly být budovány v zájmu některého jednotlivce (Kliková a Kotlán, 2006).

Zdrojem bohatství zemí je podle Smithe především mezinárodní dělba práce, z níž vzešla teorie absolutních výhod. Za její základ pokládal přirozené výhody při výrobě konkrétního zboží, které jsou způsobeny tím, že jedna země může produkovat zboží s nižšími absolutními náklady než ostatní země. Proto by tyto země neměly dané zboží vyrábět, ale měly by je nakupovat od země, jež má ve výrobě tohoto zboží absolutní výhodu. Tento obchod je v konečném důsledku výhodný pro všechny strany na něm zúčastněné, a tím dochází k mezinárodní dělbě práce, specializaci výroby, což je jednou z hybných sil ekonomického růstu, stejně tak jako volná konkurence a akumulace kapitálu. Ideálem ve společnosti je podle Smithe osoba kapitalisty, který co nejméně spotřebovává a co nejvíce šetří, čímž dochází k nepřetržité akumulaci kapitálu ve společnosti, a tím je podpořen trvalý růst a kumulativní rozvoj kapitalismu (Kalínská a kol., 2010).

Na Smithe navázal **David Ricardo** (1772–1823), který se taktéž zabýval mezinárodní dělbou práce a jejími vlivy na ekonomický růst, ale za její základ nepovažoval absolutní výhody jako Smith, ale komparativní výhody. Teorie komparativních výhod se zabývá popisem nákladů příležitosti, což znamená, že se určitá země specializuje na výrobu a vývoz těch statků, které na rozdíl od ostatních zemí může vyrábět s relativně nižšími náklady a být tak relativně efektivnější v jejich výrobě. Tato země pak naopak bude dovážet ty statky, které by mohla vyrábět s relativně vyššími náklady a být tak oproti ostatním zemím relativně méně efektivní při této výrobě. Ve výsledku mohou na mezinárodní dělbě práce založené na využívání komparativních výhod vydělat všechny zúčastněné státy (Mankiw, 1998).

Ricardo pesimisticky předpokládal, že země ekonomicky neporoste donekonečna, a tak vypracoval také teorii pozemkové renty, zabývající se akumulací kapitálu tvořící dostatečnou poptávku po dělnické práci, čímž vzniká tendence růstu reálných mezd a dlouhodobě roste dělnická populace a nabídka práce, v důsledku čehož dochází k nutnosti zvýšení produkce potravin. Dle Ricarda by v této situaci byl nutný postupný přechod k obdělávání i nejméně úrodných půd a ekonomka se dostane do tzv. stacionárního stavu – dosáhne svého potenciálního bodu, kdy již není schopna dále růst (Sirůček a kol., 2007).

Další pesimistický pohled na ekonomický růst přinesl autor populační teorie **Thomas Robert Malthus** (1766–1834). Předpokládal rychlejší růst populace (geometrický růst) než pro ni určených prostředků obživy (aritmetický růst). Následkem je podle něj odsouzení lidstva k věčné chudobě, z níž se nelze vymanit. Ovšem i přes své podrobné

výzkumy naprosto podcenil možnost technologického pokroku (Samuelson and Nordhaus, 1989).

2.2.2 Keynesiánský model růstu

Tento model, označovaný v literatuře jako Harrodův, případně Harrodův-Domarův model¹, dostal své jméno po ekonomovi **Royi F. Harrodovi** (1900–1978) a **Evseyi D. Domarovi** (1914–1997). Jedná se o model dynamizující Keynesovu teorii a stejně tak jako v něm platí předpoklad, že:

$$S = I ,$$

úspory se rovnají investicím, zjednodušeně řečeno všechny úspory jsou investovány. Dalšími předpoklady modelu jsou nemožnost substituce práce a kapitálu, fixní poměr výrobních faktorů a fixní ceny výrobních faktorů.

Jedná se o model zdůrazňující produktivní roli investic a kapitálu, přičemž investice nejsou vnímány jako součást agregátní poptávky, ale spíše jako faktor rozšiřující výrobní kapacity ekonomiky (Jurečka a kol., 2010).

Tento model rozeznává 3 typy tempa růstu národního důchodu, a to *skutečné tempo růstu* (G), *přirozené tempo růstu* (G_n) a *zaručené tempo růstu* (G_w). Pod skutečným tempem růstu můžeme rozumět tempo růstu, kterého ekonomika skutečně dosahuje. Přirozené tempo růstu je maximální možné tempo růstu, v rámci kterého se plně využívají všechny výrobní zdroje a významnou úlohu sehrávají zejména přírůstek obyvatelstva a technický pokrok. Jako zaručené tempo růstu se označuje tempo růstu, při němž je optimálně využít kapitál tak, aby odpovídal očekáváním podnikatelů, které měli v době jeho pořízení (Lisý a kol., 1999).

Hlavním výstupem modelu by měl být ideální stav, do nějž se ekonomika má dostat:

$$G = G_n = G_w .$$

V praxi ale nedojde k dosažení této rovnosti a tohoto ideálního stavu, neboť úspory se automaticky nepřeměňují v investice a růst práceschopného obyvatelstva a technického

---

¹ Evsey D. Domar dospěl později nezávisle rozdílnou cestou k velice podobným závěrům jako Roy F. Harrod. V Harrodově modelu je klíčovým principem akcelerační, kdežto Domar vychází ve své práci z principu multiplikačního.

pokroku mají své vlastní faktory, které je ovlivňují. Z toho vyplývá, že jsou nutné a žádané zásahy státu do ekonomiky (Helísek, 2000).

2.2.3 Neoklasický model růstu

Tento model ekonomického růstu zohledňuje existenci výrobního faktoru kapitál a předvídá možnost jeho neomezené substituce s prací. Nezajímá nás příliš růst celkového reálného HDP, ale spíše se zaměřujeme na růst reálného HDP na osobu, neboli na růst průměrné produktivity práce. Autory tohoto modelu jsou **Robert Solow** (*1924) a **Trevor Swan** (1918–1989) (Helísek, 2000).

Základem modelu je neoklasická produkční funkce:

$$Y = f(K, L, A),$$

kde K je množstvím kapitálu, L množstvím práce a A úrovní technologie – daná v modelu exogenně.

Tato produkční funkce vychází z Cobbovy-Douglasovy funkce s klesajícími mezními výnosy z výrobních faktorů a konstantními výnosy z rozsahu:

$$Y = A \cdot K^{\alpha} \cdot L^{\beta},$$

kde K , L i A jsou vyjádřením shodné s neoklasickou produkční funkcí. Koeficienty elasticity produkce vzhledem ke kapitálu a práci jsou označeny α , β . Platí vztah, že $\alpha + \beta = 1$, což ukazuje na pružnost, s jakou je možné vzájemně substituovat práci kapitálem a naopak (Varadzin a kol., 2004).

Model funguje tím způsobem, že se díky akumulaci kapitálu v ekonomice zvyšuje podíl kapitálu na pracovníka (K/L), což ovlivňuje pozitivním způsobem produktivitu a následně zvyšuje reálný HDP na hlavu (Y/L). Důsledkem působení zákona klesajících mezních výnosů však stoupající podíl kapitálu na pracovníka vede ke slábnutí dynamiky růstu HDP na hlavu. Tedy dokud se kapitálová zásoba v ekonomice zvyšuje rychleji než počet pracovníků, reálný HDP na obyvatele roste, ale jeho růst postupně zpomaluje. Je to tím, že kapitál je v poměru k práci méně vzácný a tím také relativně méně produktivní.

Neoklasický model navíc předpokládá dokonalou konkurenci na trzích výrobních faktorů, takže méně produktivní kapitál přináší nižší výnosy investorům. Investoři v pokročilé fázi kapitálové akumulace ztrácejí zájem v dané zemi investovat, čímž se akumulace kapitálu zastavuje. Ekonomický růst země končí, i když její HDP jako celek

růst může (pouze však v tom rozsahu, v jakém narůstá velikost praceschopného obyvatelstva). Ekonomika se tak nachází ve stálém stavu, z něhož je možné se dostat pouze za pomoci technologického pokroku (Jurečka a kol., 2010).

2.2.4 Nová teorie růstu

Z neoklasického modelu růstu vyplývá, že tempo růstu je determinováno akumulací kapitálu, tempem růstu obyvatelstva a exogenně technologickým pokrokem. Vzhledem k nedostatkům neoklasického modelu došlo časem ke zformování nové koncepce dlouhodobého ekonomického růstu, jejímž zdrojem jsou faktory endogenní, tj. zahrnuté uvnitř modelu (Lisý a kol., 1999).

Oproti modelu Solowa-Swana je kapitál chápán v širším slova smyslu. Nejedná se pouze o fyzický kapitál, tj. například stroje a zařízení vyrobené za účelem budoucí produkce, ale také o kapitál lidský, tedy souhrn vědomostí a dovedností, které jsou získávány vzděláváním a zvyšováním kvalifikační úrovně. Teorie endogenního růstu tak připouští, že poznatky vědy a techniky a nové technologie mohou být v různých zemích odlišné, protože nejsou pro všechny stejně dostupné, a to zejména z důvodu rozdílného tempa ekonomického růstu a současné ekonomické úrovně (Jurečka a kol., 2010).

Jedním z modelů je Romerův „*learning-by-doing*“ model, jejímž autorem je **Paul Romer** (*1955). Tento model je postaven na několika předpokladech, kdy prvním z nich je předpoklad, že zvyšováním zásoby kapitálu vede zároveň ke zvyšování zásoby znalostí. Jako druhý předpoklad bylo stanoveno, že znalosti jsou veřejným statkem, protože i když jsou produkovány firmami, tak ostatní firmy k nim mají přístup s nulovými náklady. Proto se vytváření znalostí ve firmách postupně přelévá do celé ekonomiky. Produkce zboží a služeb nezávisí jen na privátních znalostech, nýbrž také na agregátní zásobě znalostí, ta je dána zásobou znalostí v celé ekonomice. Romerův model je možno chápat jako rovnovážný model endogenního technického pokroku, v němž je dlouhodobý růst stimulován akumulací znalostí v ekonomice. Technický pokrok je endogenizován zejména prostřednictvím pozitivních externalit investic a taktéž negativními externalitami růstu pracovní síly, což má za následek menší snahu firem uskutečňovat úsporné inovace. Produkční funkci lze u tohoto modelu vyjádřit:

$$Y = A(K, L)KL,$$

v níž K je množstvím kapitálu, L množstvím práce a A úrovní technologie. V souladu s touto funkcí může mít produkce konstantní či dokonce rostoucí výnosy z rozsahu (Varadzin a kol., 2004).

Jak pak dále Varadzin a kol. (2004, s. 247–248) tvrdí: „*I když je růst v Romerově modelu endogenizován, závisí zcela na externí akumulaci znalostí. Ke skutečné endogenizaci růstu je proto zapotřebí zavést odměnu za technický pokrok, což vyžaduje opuštění světa dokonalé konkurence.*“

Modernější podobu představují modely s více sektory výroby, obvykle jeden sektor vyrábí zboží a služby a druhý sektor znalosti, které jsou volně využívány. Jedním z těchto modelů a zároveň druhým významným modelem nové teorie růstu je dvousektorový Lucasův model **Roberta Lucase** (*1937). Jeho základem jsou investice do lidského kapitálu, které jsou náhradou za technický pokrok. Lidský kapitál může pomoci opustit předpoklad klesajících výnosů kapitálu a umožnit trvalý růst i bez technického pokroku. Lidským kapitálem je zde míněna obecná zásoba znalostí a dovedností (Varadzin a kol., 2004).

První sektor Lucasova modelu je sektor spotřebních a kapitálových statků, které jsou produkovány podle standardní neoklasické funkce. Druhým sektorem je sektor vzdělání. Jak uvádí Varadzin a kol. (2004, s. 248): „*Lidský kapitál, který zvyšuje produktivitu práce i fyzického kapitálu, je akumulován podle ‚zákona‘, který říká, že konstantní úsilí produkuje konstantní tempo růstu zásoby bez ohledu na dosaženou úroveň.*“ Investice do lidského kapitálu mají jak interní efekt (růst vlastní produktivity pracovníka), tak i externí efekt (růst produktivity ostatních pracovníků). Z toho je možné vyvodit zvyšující se produktivitu fyzického kapitálu i práce na lidském kapitálu.

Podle Lucase mohou ekonomiky konvergovat, ale bod konvergence závisí na počátečních podmínkách (především na zásobě lidského kapitálu), z čehož podle Lucase vyplývá, že chudé země zůstanou chudými, i když jejich růst bude stejně rychlý jako v zemích na počátku bohatých. Při existenci mezinárodní mobility práce budou chudé země čelit emigraci obyvatel do bohatých zemí a to do té doby, dokud budou lidé na každé úrovni svého lidského kapitálu produktivnější v prostředí s vysokou celkovou úrovní lidského kapitálu (Varadzin a kol., 2004).

2.3 Vybrané alternativní teorie ekonomického rozvoje a růstu

Kromě čistě ekonomických modelů růstu, které spojují růst s množstvím a produktivitou výrobních faktorů v úzkém slova smyslu, existují i alternativní modely a teorie. Ty připouštějí možnost působení velkého množství sociálních, institucionálních, politických a kulturních vlivů na růst a prosperitu zemí (Jurečka a kol., 2010).

2.3.1 Rostowův model růstu

Každá země podle **Walta W. Rostowa** (1916–2003) v průběhu svého dějinného vývoje prochází 5 etapami (stádii) ekonomického rozvoje. Jednotlivé etapy ekonomického rozvoje popisují například Varadzin a kol. (2004) nebo Jurečka a kol. (2010):

- tradiční společnost,
- přípravy na start,
- start,
- zrání,
- věk masové spotřeby.

První etapa tradiční společnost se vyznačuje tím, že je nejdelší a že má země agrární charakter, hierarchickou strukturu moci a fatalistický postoj ke skutečnosti. Úroveň lidského poznání je v této etapě omezená, není rozvinutá věda a technika, a proto se nemůže ekonomika vymanit ze stagnace kvůli omezené produktivitě.

V druhé etapě přípravy na start dochází ke změně názorů společnosti, rozvíjí se podnikavost, bankovní sektor, vnitřní trh i zahraniční obchod. Rozhodující úlohu zde má technický pokrok, dochází také k růstu počtu obyvatel, a proto musí zároveň dojít ke zvýšení produktivity v zemědělství. Na jejím základě se uvolní kapitál pro rozvoj průmyslu a obchodu.

Start jako třetí etapa vyžaduje podle Rostowa splnění 3 základních podmínek, kterými jsou zaprvé zvýšení míry čistých investic v poměru k národnímu důchodu, zadruhé vznik jednoho nebo více odvětví zpracovatelského průmyslu, které budou vykazovat rychlý růst, a zatřetí vytvoření či přetvoření politického, společenského a institucionálního rámce. Zejména díky zvýšení přírůstku investic dochází k růstu celé ekonomiky, přičemž její růst je rychlejší než růst obyvatelstva.

Ve čtvrté etapě zrání dochází ke značnému růstu produktivity práce díky vysoké míře investic a industrializaci ekonomiky. Vytváření se základy pro růst blahobytu.

Poslední pátá etapa věk masové spotřeby se vyznačuje zejména přechodem ze strany nabídky na stranu poptávky, dochází k hledání nových forem uspokojování potřeb obyvatelstva.

2.3.2 Meze růstu

Významnou roli při změně uvažování o ekonomickém růstu sehrála organizace Římský klub. Jako mezinárodní sdružení vědců, podnikatelů a politiků vznikl Římský klub v podobě nevládní organizace v roce 1968 v Římě kolem osoby **Aurelia Pecceiho** (1908–1984). Cílem Římského klubu bylo vytvořit představu o stavu světa a jeho perspektivách do budoucna, modelovat důsledky společenského vývoje a nalézat v něm alternativní cesty (Širůček a kol., 2007).

Nejznámější prací je První zpráva pro Římský klub pojmenovaná *Limity růstu*, zpracovaná týmem pod vedením **Dennise Meadowse** (*1942) a **Donelly Meadowsové** (1941–2001). Ve zprávě je zkoumáno vzájemné působení několika proměnných na celosvětový vývoj, kterými jsou obyvatelstvo, znečištění životního prostředí, vyčerpání přírodních zdrojů, průmyslová produkce a produkce potravin. S pomocí počítačového modelování získali manželé Meadowsovi a jejich vědecký tým mnoho alarmujících výstupů. Při pokračujícím růstu obyvatelstva, spojeném s růstem produktu a s poklesem neobnovitelných přírodních zdrojů i rostoucím znečištěním životního prostředí začnou platit meze růstu. Nakonec dojde k nedostatku paliva a surovin, vyčerpání půdy, neschopnosti přírody absorbovat znečištění, čímž nastane prudký pokles průmyslové i potravinové produkce na jednoho obyvatele. Jako východisko z této situace autoři viděli požadavek nulového růstu (omezení výroby náročné na přírodní zejména neobnovitelné zdroje) nebo omezení růstu populace (Helísek, 2000).

Na základě výstupu ze zkoumání mezí růstu vznikla koncepce trvale udržitelného rozvoje. Jde o takový rozvoj, který umožňuje uspokojování dnešních potřeb bez kompromisů pro budoucí generace v uspokojování jejich potřeb. Trvale udržitelný růst neznamená růst nulový, avšak zdůrazňuje kvalitativní rozvoj před kvantitativním růstem s ohledem na využívání přírodních zdrojů a životní prostředí. Aby k naplnění této koncepce došlo, je zapotřebí změnit chování jednotlivců informovaností, osvětou i výchovou (WB, 2001).

2.3.3 Teorie závislosti

Argentinský ekonom **Raúl Prebisch** (1901–1986) se pokusil vysvětlit tradiční problém rozvojových zemí, který spatřoval ve směnných relacích, kdy dochází k růstu cen surovin a základních potravin s nízkou přidanou hodnotou pomaleji než u cen průmyslových výrobků s vysokou přidanou hodnotou. Přitom právě základní potraviny a suroviny s nízkou přidanou hodnotou rozvojové ekonomiky vyvážejí a průmyslové výrobky s vysokou přidanou hodnotou dovážejí z vyspělých zemí, ve kterých tvoří velkou část jejich vývozu.

Podle Prebishe jsou rozvojové země periferiemi a vyspělé ekonomiky centry. Ke zhoršování směnných relací dochází v důsledku důchodové pružnosti poptávky. Ta je větší u výrobků s vyšší přidanou hodnotou než u výrobků s nižší přidanou hodnotou. Růst důchodu vede k většímu růstu poptávky po průmyslových výrobcích ve srovnání s růstem poptávky po základních potravinách a surovinách. Tím dochází k rychlejšímu růstu cen průmyslových výrobků a ke zhoršování směnných relací v neprospěch rozvojových zemí. V důsledku těchto procesů dochází ke zpomalování růstu rozvojových zemí a k jejich zadlužování (Neumann, Žamberský a Jiránková, 2010).

2.3.4 Teorie bludných kruhů chudoby

V teorii, s níž přišel **Ragnar Nurkse** (1907–1959), bylo rozpracováno téma chudoby rozvojových zemí. Princip spočívá v kruhovitém propojení komponent, ovlivňujících rozvoj a tím i chudobu. Nízké důchody v ekonomice vedou k nízkým úsporám, nízké úspory zpomalují růst kapitálu, nedostatečný kapitál brání zavádění nových strojů a růstu produktivity práce a nízká produktivita opět způsobuje nízké důchody, a tak se uzavírá kruh.

Přesto je možné se z kruhů chudoby vymanit, avšak záleží na individuálních podmínkách každé rozvojové ekonomiky: na rozsahu půdy, přírodním bohatství, přírodních podmínkách, tradicích a náboženství. I tak lze nalézt společné body, které by měly dodržovat, respektovat a současně provádět všechny ekonomiky. Těmito faktory jsou existence tržní struktury a dobré legislativy, stabilní domácí politika, příliv zahraničních investic přinášející do země know-how a liberalizace mezinárodního obchodu (Lebiedzik, Nezval a Majerová, 2007).

2.4 Faktory ekonomického rozvoje

Zdroje umožňující dlouhodobý růst potenciálního produktu a ostatních složek ekonomického rozvoje mohou být členěny různě. Obecně je možné vytvořit dvě skupiny: *kvantitativní zdroje růstu* – v čase dochází ke zvyšování počtu pracujícího obyvatelstva (práce), akumulaci kapitálu a využívání většího množství půdy (půda) a nerostného bohatství (kapitál). Tento růst nazýváme *extenzivní ekonomický růst*. Druhou skupinou jsou *kvalitativní zdroje růstu*, díky nimž dochází k intenzivnějšímu využívání práce, půdy a kapitálu a způsobují *intenzivní ekonomický růst* (Jurečka a kol., 2010).

Podle Helíska (2000) lze rozdělit faktory nazývané někdy *klasickými faktory ekonomického růstu* (neexistuje jednotné označení, jsou však hlavní součástí nejznámějších modelů ekonomického růstu) na *lidské zdroje* jako je množství práce a její kvalifikace (vzdělání, zručnost, zkušenosti), která je označována jako lidský kapitál. *Přírodní zdroje* jsou určeny množstvím půdy a nerostného bohatství i kvalitou těchto zdrojů – úrodností půdy, kvalitou nerostů, klimatickými podmínkami apod. Poslední skupinou jsou *kapitálové zdroje* v podobě kapitálových statků, jejichž stav je rozšiřován investicemi. Patří sem stroje a zařízení, budovy, stavby a technická úroveň těchto statků – výkonnost, přesnost, energetická a pracovní náročnost.

Varadzin (2004) se k rozdělení stejných klasických faktorů ekonomického růstu staví mírně odlišně. Prvním faktorem podle něj je *práce*, agregovaná veličina vynakládána v čase. Každá společnost má k dispozici vlastní úroveň potenciálu pracovních sil. Potenciál využívá ve smyslu kvantitativním – množství aktivně činného obyvatelstva při výrobě statků a délka pracovní doby. Druhým faktorem je *kapitál*, pod nímž rozumíme statky, které slouží k výrobě jiných statků. Jeho množství je dáno velikostí předchozích investic. Nejen celkový rozsah kapitálu musí být brán v úvahu, ale také průměrná délka zapojení do produkčního procesu a jeho technická úroveň. Třetím faktor označuje Varadzin jako *přírodu*. Patří sem půda, nerostné suroviny a energetické suroviny. Přírodní zdroje jsou děleny na obnovitelné a neobnovitelné. Důležitou roli hraje stav životního prostředí, který determinuje využití práce i kapitálu. Výši produkce ovlivňuje geografická poloha, klima, geologická dostupnost apod. Poslední faktor, kterým Varadzin doplnil klasickou trojici faktorů ekonomického růstu, nazývá *kulturou*. Jde o soubor znalostí a schopností. Zahrnuje v sobě známou úroveň technologií, ale i sociální mechanismy podporující jejich využívání. Patří sem systém mravních příkazů, kodexy jednání, náboženská tabu, školský systém, podpora vědy a výzkumu či systém hodnot společnosti.

Od doby formulování tezí institucionální ekonomie (původní institucionální ekonomie) až po současnost (nová institucionální ekonomie a pokračovatelé) se dostaly do popředí *institute* jako alternativní faktor ekonomického rozvoje. Zejména dnes je jim připisována velká váha v oblasti vysvětlování rozdílů ekonomické úrovně mezi zeměmi. Institute se tradičně dělí na *formální* a *neformální*. Formální institute jsou v zákonné podobě, je to právní rámec ekonomiky, který utváří chování lidí. V rámci formálních institucí je nejdůležitější institute vlastnických práv, obchodní, občanské a trestní právo a také politické institute jako ústava a zákony upravující občanská a politická práva. Naproti tomu jsou neformální institute hůře strukturovatelné a ustáleně jsou zde řazeny tradice, zvyky, obyčeje, tedy vše, co je označováno pojmem kultura dané společnosti. Neformální pravidla jsou na rozdíl od těch formálních právně nevymahatelná, přesto významně ovlivňují fungování ekonomiky. S různými kulturami bývá slučitelný ekonomický systém, avšak jeho míra slučitelnosti s danou kulturou signifikantně ovlivňuje efektivnost celého ekonomického systému (Mlčoch, 2005).

Acemoglu (2008) přidává ke klasickým faktorům ekonomického rozvoje (fyzický kapitál, lidský kapitál a technologický pokrok) čtyři faktory fundamentální – *faktory institucionální*, *faktory kultury*, *geografické faktory* a *faktory náhody*. Členění podle **Darona Acemoglu** (*1967) je přesnější než dřívější pokusy a umožňuje nám lépe pochopit a popsat vliv institucionálních faktorů na ekonomiku. Fundamentální faktory totiž významně determinují rozdíl v bohatství národů a životní úrovni obyvatel. Institucionálními faktory jsou myšleny politické režimy, historické milníky, pravidla, předpisy a zákony ovlivňující ekonomiku a společnost. Kulturní faktory jsou představeny jako zvyky, tradice, přesvědčení, hodnoty a zejména náboženství. Geografické faktory souvisí s prostředím a polohou státu, důležité faktory jsou podnebí, kvalita půdy, přímořská nebo vnitrozemská poloha, nadmořská výška, životní prostředí, přírodní a nerostné bohatství. Jako nejzajímavější, ale také nejobtížněji definovatelnou kategorií jsou faktory náhody, kterými mohou být přírodní pohromy, války aj.

Collier (2008) popisuje místo faktorů podporujících ekonomický rozvoj naopak bariéry, které brání ekonomickému rozvoji především v nejméně rozvinutých částech světa. Tyto čtyři faktory nazývá pastmi: *1. past konfliktu*, *2. past přírodních zdrojů*, *3. past zemí bez přístupu k moři a se špatnými sousedy* a *4. špatná vláda v malé zemi*. Pastí konfliktu můžeme rozumět konflikt probíhající ve společnosti, který často vzniká z politického soupeření ideologií. Na konfliktu je důležitá jeho forma, leckdy je období

násilností delší (občanská válka), někdy proběhne rychle (státní převrat). Obě tyto formy jsou pro stát velice nákladné, mohou se opakovat a udržují zemi chudou. Paradoxně je pro chudé země pastí objevení přírodních zdrojů. Jen výjimečně se stává, že země dokáže své bohatství dobře využít. Naopak je zcela běžné prohloubení pasti konfliktů a zanedbávání běžné ekonomické aktivity v důsledku iluze z bohatství (země Perského zálivu). Vliv geografických faktorů vysvětluje past zemí bez přístupu k moři a se špatnými sousedy. Jak bylo dokázáno, vnitrozemská poloha snižuje tempa ekonomického růstu přibližně o 0,5 %. Jako vždy, i v případě vnitrozemských zemí, existuje řada výjimek v podobě vyspělých ekonomik, které se však na rozdíl od těch nejslabších ekonomik mohou spolehnout na kvalitní infrastrukturu a rozvinuté trhy. Posledním protirůstovým faktorem, popisovaný Collierem, je špatná vláda v malé zemi. Způsob vládnutí a hospodářská politika se odráží na ekonomické výkonnosti země. Panuje však značná asymetrie mezi následky špatného a výborného řízení. Vynikající vláda a hospodářská opatření mohou pomoci ekonomickému rozvoji, přestože je výše udržitelného růstu v malé ekonomice omezena. Špatné řízení a hospodářská politika na druhou stranu dokáže zničit ekonomiku země neuvěřitelně rychle.

2.5 Rozvojové země

Samotný pojem rozvojové země není jednoznačný, neboť nelze jednou větou shrnout jeho význam. Často bývá spojován s nedostatečným růstem a ekonomickou zaostalostí, což může být v některých případech zavádějící. Pro stanovení charakteristiky rozvojových zemí je nutné ohlédnout se do historie. V době kolonialismu byly kolonie, polokolonie nebo závislá území nazývané *backward countries* – *zaostalé země*. Po získání samostatnosti političtí lídři těchto zemí toto označení odmítli. Začal se používat nový název *less developed countries* – *méně rozvinuté země* a *underdeveloped countries* – *země zaostávající ve vývoji*. Ani tyto názvy nebyly přijaty, a proto se vžil diplomatický pojem *developing countries* – *rozvojové země* (Lebiedzík, Nezval a Majerová, 2007).

2.5.1 Vymezení rozvojovým zemí

Pro naše potřeby vymezení rozvojových zemí jako specifické skupiny světového hospodářství použijeme rozčlenění podle tří základních hledisek: ekonomického, historického a kulturně-náboženského (Adamcová, Němečková a kol., 2009).

Geografické vymezení rozvojových zemí je velice jednoduché. Obecně a ve zjednodušené podobě lze říci, že rozvojové země se nacházejí na třech kontinentech – v Latinské Americe, Asii a Africe.

Z hlediska historického můžeme tvrdit, že většina dnes rozvojových zemí patřila do koloniálního panství některé koloniální mocnosti. Za nejvýznamnější kolonizátory považujeme Velkou Británii, Francii, Španělsko, Portugalsko, Nizozemsko a Belgii. Kolonizátoři prováděli nad svými državami koloniální správu (určitou formu vlády). Koloniální soustavy tvořily kolonie, polokolonie a závislá území. Pro kolonie byl příznačný přesun bohatství a politická podřízenost koloniální mocnosti. Některé země koloniemi nikdy nebyly, ale po nějakou dobu byly podřízeny ekonomickým zájmům kolonizátorů, proto je nazýváme polokolonii (např. Čína). Závislá území byla ekonomicky podřízena koloniálním zemím, avšak měla politickou samostatnost. Některá existují dodnes.

Ekonomické hledisko určuje rozvojové země jako skupinu zemí, která vykazuje čtyři základní vlastnosti:

- relativně nízkou ekonomickou úroveň (vyjádřenou pomocí HDP na obyvatele),
- nesoulad mezi odvětvovou strukturou HDP a zaměstnaností (největší hodnotu vytváří sektor služeb a průmyslu, ale zdaleka největší zaměstnanost panuje v zemědělství),
- sociálně ekonomický dualismus (přetrvávající tradiční sektor vedle sektoru moderního tržního),
- přetrvávající ekonomická závislost na rozvinutých zemích v zahraničním obchodě a na jeho kapitále (Adamcová, Němečková a kol., 2009).

2.5.2 Kategorizace zemí podle stupně rozvoje

Přístup nazývaný *širší pojetí rozvojových zemí* je používán především Světovou bankou (WB) a s drobnými úpravami také Mezinárodním měnovým fondem (MMF; IMF). Rozdělení je uskutečněno na dvě skupiny zemí – *rozvinuté ekonomiky* a *ostatní formující se tržní a rozvojové ekonomiky*. Pro lepší orientaci je zároveň použito i geografické členění podle světadílů. Hlavním kritériem pro zařazení země do jedné nebo druhé skupiny je ukazatel HDP na obyvatele.

Naproti tomu *užší pojetí rozvojových zemí* dává přednost rozdělení zemí do tří skupin. Kromě *rozvinutých tržních ekonomik* a *rozvojových zemí* jsou za samostatnou skupinu

považovány *transformující se země*. Rozdělení na tři skupiny je na rozdíl od širšího pojetí zachováno z předchozího období (90. léta 20. století), kvůli velmi rozdílným politicko-ekonomickým podmínkám v těchto skupinách zemí. Klasifikace v užším pojetí rozvojových zemí je uskutečňována na základě více kritérií a ukazatelů. Používána je zejména Organizací spojených národů (OSN; UN) a jejími institucemi a orgány (např. Konference OSN o obchodu a rozvoji, UNCTAD).

Nakonec je vhodné říci, že ačkoli jsou členění zemí zpracovány věhlasnými mezinárodními organizacemi, tak ani ony nebývají vždy důsledné a metodika nemusí vždy stoprocentně odpovídat realitě (Adamcová a kol., 2006).

Tabulka 2.1 Rozdělení zemí podle jednotlivých mezinárodních organizací

	Světová banka	Mezinárodní měnový fond	Organizace spojených národů
Rozvinuté ekonomiky	70 členské státy Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Bahamy, Barbados, Bermudy, Brunej, Hong Kong, Singapur, Kuvajt, Omán...	35 státy Eurozóny, Spojené státy americké, Japonsko, Kanada, Velká Británie, Austrálie, Taiwan, Hong Kong, Singapur, Jižní Korea, Izrael, Dánsko...	35 členské státy Evropské unie (EU), Island, Norsko, Švýcarsko, Austrálie, Kanada, Japonsko, Nový Zéland, Spojené státy americké
Ostatní formující se tržní a rozvojové ekonomiky (*v případě OSN pouze rozvojové ekonomiky)	144 státy Afriky, Asie, Latinské Ameriky a Karibiku, transformující se ekonomiky...	151 státy Afriky, Asie, Latinské Ameriky a Karibiku, transformující se ekonomiky...	107 státy Afriky, Asie, Latinské Ameriky a Karibiku
Transformující se ekonomiky			18 členské státy Společenství nezávislých států (SNS), Albánie, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Chorvatsko, Černá Hora, Srbsko, Makedonie

Zdroj: WB, 2013a; IMF, 2012a; UN, 2013. Vlastní zpracování

3 Historicko-ekonomický vývoj jižní Afriky se zaměřením na Botswanu

V této kapitole se zaměříme na historický vývoj druhého nejlidnatějšího světadílu na světě – Afriky. Zejména události dob minulých významně ovlivnily současný ekonomický stav kontinentu, a proto budou nastíněny ekonomické důsledky vyplývající především z nešťastných či špatných rozhodnutí evropských mocností.

Afriku můžeme rozdělit do 5 tradičních regionů: severní, západní, východní, střední a jižní Afrika. Druhé známé rozdělení světadílu je na severní Afriku a zbytek v podobě subsaharské Afriky. Jelikož je práce věnována Botswaně, bude nás v historickém vývoji zajímat především jih afrického kontinentu, tedy pouze jižní část subsaharské Afriky. Pro potřeby této práce bude použito pojmu *jižní Afrika* méně tradičně, a to ve smyslu členských států *Jihoafrického rozvojového společenství* (SADC)². Jedná se o mezinárodní hospodářsko-politickou organizaci, jejíž hlavním posláním je podporovat hospodářský rozvoj členských zemí a rozvíjet společné politické hodnoty.

Poslední část kapitoly je věnována samotnému vývoji Botswany do 90. let 20. století. Stejně události, které zasáhly jižní Afriku, ovlivnily i vývoj na území Botswany. Pro pochopení faktorů ekonomického rozvoje Botswany je důležité vysvětlit, jak byl stát zformován, jak se dokázali jeho představitelé poprat s nástrahami nezávislosti a s překážkami, které jsou specifické pro každý region nebo zemi. Vývoj to byl bezpochyby velice zajímavý, neboť ukazuje cestu jednoho z nejchudších států planety mezi úspěšnější polovinu zemí, přičemž predikce budoucího vývoje mu dávají naději na další zlepšení již dnes výjimečné situace.

3.1 SADC

Integrace v jižní Africe se začala rodit v 70. letech 20. století mezi frontovými státy³, které vystupovaly proti režimu vládnoucímu v Jihoafrické republice (JAR). Počátkem 80. let se vztahy mezi frontovými státy prohloubily a začaly usilovat o ekonomickou nezávislost na JAR. V roce 1980 vznikla přijetím *Lusacké deklarace* Jihoafrická rozvojová koordinační konference (SADCC) se sídlem v botswanském

---

² Členské státy SADC, které přesahují rámec regionu jižní Afriky, jsou Demokratická republika Kongo, Seychely a Tanzanie.

³ Jednalo se o Angolu, Botswanu, Lesotho, Mosambik, Tanzanii a Zambii.

hlavním městě Gaborone⁴. Prvním krokem společenství bylo vytvoření dopravních spojení mezi členskými státy, neboť do té doby musela putovat většina jejich zboží do JAR kvůli chybějící infrastruktuře.

Počátek 90. let se nesl ve znamení pádu režimu v JAR. Po jeho pádu bylo možné jednat o přístupu JAR do SADCC a zároveň usilovat o prohloubení integrace. Prvním státem, který přistoupil k zakládajícím devíti, byla po vyhlášení nezávislosti na JAR v roce 1990 Namibie (SADC, 2013a).

Dne 17. 8. 1992 byla podepsána *Deklarace z Windhoeku* a SADCC se přeměnila v SADC. Následně do nového integračního celku přistoupily chronologicky JAR (1994), Mauricius (1995), Demokratická republika Kongo a Seychely (1997)⁵ a na současných 15 členů (viz Příloha č. 1) doplnil stav Madagaskar (2005). Mezi 5 členskými státy SADC (Botswana, Lesotho, JAR, Namibie a Svazijsko) je integrace užší, jelikož mezi nimi stále funguje Jihoafrická celní unie (AU, 2013).

V současné době se SADC, sídlící v hlavním městě Bostwany Gaborone, snaží o soběstačnost jihoafrického regionu, o rozvoj a zlepšení životní úrovně svých obyvatel a užší ekonomickou integraci, která by měla být zakončena měnovou unií s jedinou společnou měnou. Nejdůležitějším orgánem je každoročně svolávaný Summit, jehož se účastní hlavy členských států a hlavní představitelé vlád. Schvalují a koordinují se na něm společné politiky a budoucí plány. Mezi nejdůležitější oblasti působnosti kooperace patří spolupráce v oblasti rozvoje vzdělání, zdravotní péče, zahraniční a bezpečnostní politiky, boje proti korupci a podpora průmyslových projektů.

Regionální integrace v rámci SADC se vyvíjela na pozadí velkých ekonomických nerovností mezi členskými státy, přičemž JAR ekonomickou silou několikanásobně převyšuje ostatní členy (viz Příloha č. 2). Další slabinou ekonomik sdružených v SADC je jejich závislost na vývozu primárních surovin, nejvíce ropy, diamantů, platiny, zlata a mědi. JAR se jako jediná může chlubit vyspělým výrobním sektorem, propracovanou infrastrukturou či vysoce rozvinutým důlním průmyslem a sektorem služeb, proto v rámci společenství platí za ekonomického a politického prostředníka (SADC, 2013a).

---

⁴ Devět zakládajících států: Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mosambik, Svazijsko, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe.

⁵ Seychely vystoupily v roce 2004, avšak znovu do SADC vstoupily v 2008.

3.2 Historicko-ekonomický vývoj jižní Afriky

Afrika je považována za kolébkou lidstva, protože nálezy předchůdců dnešního člověka na tomto kontinentě patří k nejstarším dochovaným na světě. Přesto zde bylo lidské osídlení poměrně řídké, což platí dodnes. Domorodé státní útvary vznikaly v omezených oblastech s vyšší hustotou zalidnění. Mezi tyto oblasti řadíme údolí Nilu, severní pobřeží Afriky, západní Afriku, oblast velkých jezer a jihovýchodní Afriku.

3.2.1 Předkoloniální období

Evropský vliv a přítomnost byly v Africe po dlouhá staletí sporadické. Portugalci a po nich i další evropské mocnosti se od 15. století vydávali kolem afrických břehů do Asie a zakládaly na pobřeží své osady. Počet obyvatel v nich byl nízký. V důsledku nepřátelství domorodých kmenů a kvůli některým nemocem (malárie) zůstávalo stále neobydlené vnitrozemí Afriky (Adamcová a kol., 2006).

Prvním velice důležitým negativním okamžikem, jímž se Evropané nesmazatelně vryli do vývoje Afriky, byl Portugalci zavedený obchod s otroky roku 1442. Je ovšem potřeba zdůraznit, že obchod s otroky v Africe existoval už před příchodem Evropanů, ať už ze strany Arabů nebo jako součást struktur, na nichž byly založeny africké společnosti a státy. Protože se vědělo, že se v Africe nachází zlato, slonovina a diamanty, začali Evropané s Afričany obchodovat (výměna zlata a jiných komodit za evropské výrobky), ale postupně se zájem koloniálních zemí přesunul na Ameriku a zájem o Afriku opadl. Evropané stěhovali své zájmy do Ameriky, ale neměli tam dostatek vhodné pracovní síly (Indiáni si totiž nevytvořili západní pracovní návyky), a tak obrátili svoji pozornost zpět k Africe. Zejména v 17. stol. začal dovoz otroků z Afriky do Ameriky na práci na bavlníkových a třtinových plantážích. Obchodní stanice s trhy, kde se otroci prodávali, zřizovali nejprve Portugalci, kteří pak byli vystřídáni Španěly, Nizozemci, Francouzi a Angličany. Zájem byl hlavně o muže a dospívající hochy. Koncem 18. století přestalo být otrokářství pro Evropany ekonomicky zajímavé⁶. Od roku 1650 do konce 18. století Afrika ztratila otrokářstvím přibližně 24 milionů lidí (z toho 12 milionů putovalo jen do Brazílie). Obchod s otroky měl těžké dopady na africkou společnost, postupný odliv mužské části populace znamenal ztížení situace v oblasti výživy, obrany domorodých území i v oblasti reprodukce. Roku 1650 žilo v Africe odhadem 20 % světové populace, zatímco na konci 18. století se Afrika podílela na světové populaci pouze 9 %. Kromě ztrát na životech

---

⁶ Průmyslová revoluce v Evropě a Severní Americe podporovala rostoucí poptávku po svobodné pracovní síle a navíc sílil tlak na zrušení otroctví.

spojených s otrokářstvím vedl obchod s otroky k rozvrácení společenských struktur a zabrzdil další vývoj afrického kontinentu (Balík a Balík ml., 2011).

3.2.2 Koloniální období

Teprve v polovině 19. století s objevením účinků chininu proti malárii se pomalu začala zvyšovat přítomnost bělochů v africkém vnitrozemí. S růstem průmyslové výroby a hospodářské vyspělosti evropských mocností narůstaly jejich zájmy po levných surovinách, koloniální ambice i potřeba zvyšovat mezinárodní prestiž. Úsilí získat pro sebe maximální možnou část území kontinentu se zvýšilo především v 80. letech 19. století. Na přelomu let 1884–1885 se do Berlína sjely zainteresované země na popud Portugalska. O organizaci konference se postaral německý kancléř Otto von Bismarck a na jednáních byly dohodnuty sféry vlivu při rozdělování afrického kontinentu tak, aby nedošlo ke zbytečným válečným konfliktům. Veškeré snahy v Africe probíhaly podle evropských přání a vedly k druhé obrovské historické chybě. Tou bylo vytyčení hranic kolonií bez ohledu na místní etnické a náboženské podmínky. Na jednom území byli nuceni žít odvěcí nepřátelé, národy s rozdílnou historií, kulturou i jazykem.

Velká Británie sledovala v Africe kapsko-káhirský plán, tedy propojení Kapské kolonie, kterou získala pro sebe na začátku 19. století od Nizozemska, s Egyptem, který obsadila v roce 1882. Francie se naopak snažila propojit své kolonie na západě Afriky s Francouzským Somálskem (dnešní Džibutsko) na východě. To bylo v rozporu s britským plánem a vše vyústilo v krizi ve vzájemných vztazích mezi Velkou Británií a Francií. Oba plány se střetly u súdánské Fašody⁷ a vše nakonec skončilo diplomatickou porážkou Francie a jejím odchodem z oblasti. Dalšími důležitými koloniálními mocnostmi v období vrcholného kolonialismu, či též imperialismu, byly Portugalsko, Španělsko, Německo a Belgie⁸.

Do 19. století ztratilo Portugalsko rozsáhlá území v Jižní Americe a Asii. Začalo se tedy soustředit na rozšiřování svých území v Africe. Z původně přímořských oblastí Angoly (Portugalská západní Afrika) a Mosambiku (Portugalská východní Afrika) postupovala kolonizace dále do vnitrozemí Afriky. Portugalský předseda vlády, António de Oliveira Salazar, považoval portugalské kolonie za zámořské provincie, čili nedílnou součást Portugalska, a proto bránil jejich osamostatňování. Po druhé světové válce se Portugalsko rozhodlo bránit dekolonizační vlně a potlačovalo snahy o samostatnost

---

⁷ Fašodská krize z roku 1898.

⁸ Rozdělení kolonií v jižní Africe mezi evropské kolonizační mocnosti viz Příloha č. 3.

kolonií. Náklady a nepopulárnost portugalské koloniální války mezi lety 1961–1974 nakonec byly příčinou kolapsu Salazarova režimu. Karafiátová revoluce v roce 1974 vedla nejen k demokratizaci, ale i osamostatnění zámořských území.

Belgický král Leopold II. jako soukromá osoba vlastnil území Konga. Do poloviny 19. století bylo toto území jen málo kolonizované, zvláště kvůli rovníkovému klimatu, neprostupným tropickým pralesům a malárii. V roce 1908 bylo Kongo převedeno pod státní správu Belgie a stalo se belgickou kolonií – Belgickým Kongem, ve kterém taktéž vypukly po vyhlášení nezávislosti občanské války a nepokoje jako v portugalských koloniích.

Po Berlínské konferenci byla Německem vyhlášena území v jižní Africe jako Německá jihozápadní Afrika (dnešní Namibie) a Německá východní Afrika (dnešní Tanzanie). Cílem Bismarckovy politiky bylo převést správu území na soukromé společnosti, aby mohly být státní zásahy omezeny na nezbytné minimum. Tento plán ztroskotal na špatné ekonomické a bezpečnostní situaci v koloniích, kvůli tomu byla Německá říše nucena všechny své kolonie včlenit do své státní správy. Během první světové války se nedbalo mírových řešení koloniálních sporů, a tak se roku 1915 německé vojsko chránící Německou jihozápadní Afriku vzdalo přesile Jihoafričanů⁹. Následně v důsledku porážky v první světové válce a Versailleské smlouvě ztratilo Německo všechny kolonie, z pohledu jižní Afriky je důležitý zisk Německé východní Afriky a Německé jihozápadní Afriky Velkou Británií.

Po skončení napoleonských válek získala Francie od Velké Británie zpět některé kolonie, avšak Britové už neopustili Mauricius a Seychely. Největšího územního rozmachu dosáhla francouzská koloniální říše po skončení první světové války, když se rozrostla o některé bývalé německé kolonie. Jediným významným územím v jižní Africe pod francouzskou nadvládou byl od roku 1885 Madagaskar. V roce 1895 ho Francie vyhlásila svou kolonií.

Kapskou kolonii založila nizozemská Východoindická společnost v roce 1652 jako zásobovací stanici na cestě do Indie. Velká Británie formálně získala tuto kolonii roku 1806 po silicím nátlaku na Nizozemce. V roce 1843 anektovali Britové jihoafrickou provincii Natal a postupně začali se systematickým podmaňováním jižní Afriky a místních

---

⁹ Versailleskou smlouvou v roce 1918 bylo vyhlášeno mandátní území s odpovědností Jihoafrické unie za správu bývalé Německé jihozápadní Afriky.

kmenů. Během toho zatlačili původní kolonizátory – Búry¹⁰ do vnitrozemí, kde Búrové založili republiky Transvaal a Oranžsko, což nakonec vyústilo v tzv. búrské války, které ukončilo britské vítězství v roce 1902. Britská Jihoafrická společnost v období búrských válek také obsadila rozsáhlé země na sever od búrských republik, toto území bylo pojmenováno po hlavním představiteli společnosti Cecilu Rhodesovi jako Rhodesie. Druhé území na severu od búrských republik obsazené Brity bylo Bečuánsko. V roce 1910 se Kapsko, Oranžsko, Transvaal a Natal sloučili do Jihoafrické unie se statutem dominia¹¹. Po první světové válce nastala poslední expanze Britského impéria, kdy do něj byly včleněny bývalé německé kolonie – Německá východní Afrika a Německá jihozápadní Afrika (Ferro, 2007).

Velká Británie uplatňovala na svých koloniálních územích systém *nepřímé správy*, kdy se snažila spíše o podřízení stávajících politických struktur než každého jednotlivce. Součástí koloniální správy byli i kmenoví náčelníci a místní vůdci, kteří byli podřízeni monarchii a zároveň vládli svým komunitám. Francie, Španělsko a později i některé další evropské mocnosti se snažily podmanit každého jednotlivce a zavést na svém území *přímou centralizovanou správu*. Ideál byl spatřován v kulturní asimilaci – stavu, kdy domorodé obyvatelstvo je nuceno přijmout evropské normy, zvyky, náboženství, systém vzdělání a celkový způsob života. Hospodářství subsaharské Afriky bylo během kolonialismu determinováno závislostí na koloniální mocnosti a rozvoj produkce plodin souvisel spíše s potřebami evropskými než s potřebami místních obyvatel (Adamcová a kol., 2006).

3.2.3 Období dekolonizace a následné nezávislosti států Afriky

V první polovině 20. století došlo k rozvinutí a upevnění koloniální správy. Exploatace surovin dosáhla vrcholu v průběhu druhé světové války, kdy některé země Afriky byly využívány jako významní dodavatelé surovin pro evropský válečný průmysl¹². Od poloviny 40. let 20. století rostlo napětí a touha kolonií po nezávislosti. Do popředí vlivu se dostaly USA a Sovětský svaz, které po skončení druhé světové války volaly po dekolonizaci. Poslední roky 50. let byly ve znamení nadějí a obav z budoucího politického vývoje. V západní Evropě a USA sílily obavy z rostoucího sovětského vlivu a

---

¹⁰ Búrové jsou potomci především nizozemských osadníků, kteří se usídlili na území dnešní JAR v 17. a 18. století.

¹¹ Dominium bývá označován jeden ze skupiny politicky autonomních celků v rámci Britského impéria mezi lety 1907–1948.

¹² Například Belgické Kongo bylo využíváno Francií a Belgií jako dodavatel surovin pro výrobu letadel, tanků a střeliva na boj proti nacistickému Německu.

propagandy hlásající právo národů na sebeurčení a poukazující na špatné zkušenosti s evropským kolonialismem. Vznik nových nezávislých států začal odkrývat strategický potenciál Afriky např. při budoucích hlasováních na půdě OSN, při vývozu zbraní a jako perspektivní naleziště nerostných surovin. V období studené války¹³ se tyto obavy potvrdily, když se Afrika stala cílem dalšího geopolitického dělení, kde však už evropské mocnosti hrály menší roli. Zatímco dekolonizace britských kolonií probíhala vzhledem k nepřímému systému správy poklidně, dekolonizace francouzských, ale především belgických a portugalských kolonií (Angola, Mosambik), byla doprovázena občanskými válkami a vlnami násilí (viz Příloha č. 4). Politika bývalých koloniálních velmocí v Africe byla motivována několika důležitými faktory. Evropské státy si chtěly zajistit přístup na nově vzniklé trhy a k nerostnému bohatství, uchovat si vztahy vybudované během koloniální nadvlády, zabránit expanzi komunismu a pomocí ekonomickému růstu v bývalých koloniích zabránit americké expanzi do Afriky.¹⁴

Nejvýznamnějšími partnery nově vzniklých afrických zemí byly Velká Británie a Francie. Zejména Francie upřednostňovala v období studené války politiku označovanou za neopatrimonialismus, vyznačující se silnými ekonomickými a politickými vazbami bývalé kolonie na někdejší koloniální velmoc. Francouzský politický vliv se projevoval ve snaze udržovat politickou stabilitu v bývalých koloniích i za cenu podpory nedemokratických režimů, avšak pouze těch, které nesympatizovaly se Sovětským svazem. V ekonomické oblasti se neopatrimonialismus projevoval a dodnes projevuje značným podílem francouzských firem na hospodářství té které země. V průběhu studené války také došlo k posílení vztahů mezi Francií a frankofonními zeměmi Afriky v obavách z rostoucího vlivu angličtiny jako globálního jazyka.¹⁵ Francouzská snaha zvrátit vývoj byla opřena o šíření francouzštiny a francouzské kultury jako základních předpokladů ekonomické a vojensko-strategické spolupráce. Velká Británie se během studené války soustředila na země Commonwealthu¹⁶, přičemž hlavnímu zájmu se těšily zejména bývalé britské kolonie na jihu Afriky. Ústředními tématy zahraniční spolupráce byla podpora protiapartheidních sil v JAR a eliminace prosovětských aktérů. Na rozdíl od Francie se ale

---

¹³ Studenou válkou se označuje stav politických sporů, vojenského napětí a hospodářské konkurence, který se rozhořel po druhé světové válce mezi komunistickými státy – zejména Sovětským svazem a jeho satelitními státy – a USA a jejich spojenci. Konflikt začal přibližně v roce 1947 a skončil v roce 1991 se zánikem Sovětského svazu.

¹⁴ Snaha zejména francouzské zahraniční politiky.

¹⁵ V té době zejména rostoucím vlivem USA.

¹⁶ Nástupce rozpadlého Britského impéria, volné sdružení Velké Británie a bývalých britských kolonií a dominií.

Velká Británie snažila omezovat výdaje na udržení svých strategických vojenských zařízení v bývalých koloniích a spíše se soustředila na globální ekonomický, politický a kulturní soulad zemí Commonwealthu prostřednictvím propagace míru, demokracie a prosperity.

Jednoznačně nejkomplikovanější vztahy k bývalým koloniím i v průběhu studené války mělo Portugalsko. Ačkoli v 60. letech mnoho afrických zemí již vyhlásilo nezávislost, Portugalsko se svých kolonií odmítalo vzdát. Důvodem byla snaha o trvalé připojení k impériu a jejich ekonomické využití. Portugalsko však nemělo dostatek prostředků na udržení rozsáhlého impéria, vždyť ještě v 70. letech pracovala většina jeho obyvatel v zemědělství. V portugalských afrických koloniích probíhaly boje za nezávislost, které si vyžádaly obrovské ztráty na životech a vedly k mezinárodní politické izolaci Portugalska, které až v roce 1975 ukončilo boje a umožnilo zemím nezávislost. Ekonomicko-politický vliv Portugalska začal logicky slábnout a jeho pozici postupně nahrazovala Brazílie jako nová nastupující mocnost. Poslední země, která se angažovala v jižní Africe, je Belgie. Tak jako Portugalsko měla i Belgie především ekonomické limity při správě svých území, ale dokázala si i během studené války udržet vliv (ač ne již dominantní) v bývalých koloniích, v nichž proběhla urychlená dekolonizace. Belgie podporovala nově vzniklé politické režimy, ty se ale soustředily na budování vztahů s Francií, která byla jako frankofonní mocnost v období studené války silnější než také frankofonní Belgie.

V 60. letech byly vztahy mezi evropskými mocnostmi a 18 africkými zeměmi stvrzeny dohodami z Yaoundé, které garantovaly vstup africkým zemím na trh Evropského hospodářského společenství. Po přistoupení Velké Británie do Evropských společenství v roce 1973 byly ke spolupráci nejprve přizvány i země Commonwealthu, následnými jednáními však postupně takřka všechny země subsaharské Afriky kromě JAR, obviňované z politiky apartheidu. Dohoda byla podepsána roku 1975 v Lomé s platností pěti let – Lomé I, na ni navázaly Lomé II, III a IV. Dnes se představitelé Evropské unie (EU) a Afriky pravidelně setkávají na každoročních summitech, vzniklých za účelem upevnění vzájemných ekonomických, politických a historických vazeb. Partnerství je postaveno na Dohodě z Cotonou z roku 2000 prosazující mír, bezpečnost, demokratizační proces a rozvoj. EU tak působí v řadě regionů jako rozvojový asistent, ekonomický partner či případně mírový zprostředkovatel (Záhořík, 2010).

V 70. letech se objevily dosud neviděné poruchy světové ekonomiky. V roce 1971 došlo k rozpadu světového měnového systému¹⁷ a současně došlo ke strukturální krizi charakterizované především krizí surovinovou, potravinovou a energetickou. Surovinová krize vznikla v roce 1972 jako důsledek růstu poptávky po surovinách, čímž došlo k jejich relativnímu nedostatku a růstu jejich cen. V stejném roce propukla i krize potravinová způsobená stoletou neúrodou v jihovýchodní Asii a subsaharské Africe. Po této krizi se nedostatek potravin v afrických rozvojových zemích stal přetrvávajícím problémem. Krize energetická započala roku 1973, kdy Egypt napadl Izrael. Již během války se cena ropy zdvojnásobila. Arabské země sdružující se v Organizaci zemí vyvážejících ropu (OPEC) uvalily ropné embargo na všechny země podporující Izrael. To vedlo k dalšímu růstu ceny barelu ropy. To byla rána pro všechny africké rozvojové země. Navíc na finančních trzích rostly úroky z půjček, které nerozvinuté africké ekonomiky nutně potřebovaly. I cena ropy stále rostla, tentokrát vlivem iránsko-irácké války. Od 70. let začaly klesat ceny všech ostatních komodit, na nichž byly africké státy závislé při jejich vývozu. Došlo k obrovskému zadlužení nově vzniklých afrických států, které neměly z čeho své závazky splácet.

Když se mnohé státy začaly potýkat s rostoucí chudobou a zadlužeností, přišel MMF s tzv. programy strukturálního přizpůsobení (Washingtonský konsensus). V praxi to znamenalo, že pokud rozvojové státy chtěly nový splátkový kalendář, nové úvěry a rozvojovou pomoc, musely splnit podmínky MMF. Šlo o liberalizaci a otevření trhu pro zahraniční produkty, omezení výdajů na školství a zdravotnictví, privatizaci státních podniků a omezení subvencí do průmyslu a zemědělství. Ekonomicky nejvyspělejší státy se chovaly mnohdy přesně opačně: investice do školství a zdravotnictví zvyšovaly, pravidelně zvedaly subvence do zemědělství a v důsledku stagnace vlastní produkce uzavíraly své trhy před zahraničním zbožím, především však před zbožím z rozvojových zemí (Lebiedzik, Nezval a Majerová, 2007).

Afrika byla poznamenána představami mocností, v době kolonialismu ji vnímaly jako předmět exploatace, v době studené války jako bojové pole v soupeření znepřátelených bloků a v 90. letech jako kontinent, který ztratil s pádem Berlínské zdi a koncem studené války původní strategický význam. V současné době je Afrika poznamenána vstupem nových aktérů na scénu, což může vést k narušení pozitivních výsledků v oblasti demokratizace a dodržování lidských práv. Zejména masivní nástup

---

¹⁷ Vláda Spojených států amerických zrušila směnitelnost USD za zlato.

Čína je sledován s obavami z bezohledné strategie nesledující místní sociopolitické podmínky. V průběhu 90. let totiž Čína přehodnotila politiku vůči Africe, naproti tomu evropské mocnosti částečně opustily své pozice. Postkoloniální Afrika byla evropskými státy vnímána jako kontinent zmítaný chudobou, epidemiemi, hladomorem a občanskými válkami, což posilovalo pesimismus vůči Africe (viz Příloha č. 4). Čína žádnými předsudky netrpěla a vysoká tempa růstu čínské ekonomiky si žádala větší přísuny surovin, kterých má Afrika dostatek. Nově budovaný vztah je považován za oboustranně výhodný: africké země potřebují investice a Čína suroviny. Navíc Čína nevyvíjí nátlak na vnitřní záležitosti zemí ani nepodmiňuje své investice a půjčky podmínkami. Kritičtější hlasy hovoří o zaplavování afrických trhů levným čínským zbožím, což způsobuje újmy místním výrobcům. Druhým negativním bodem je příliv investic, avšak společně s čínskými dělníky, kteří vytlačují místní pracovní sílu z trhu práce. Tyto negativní zkušenosti s čínskou zahraniční politikou v Africe jsou někdy označovány za novou formu kolonialismu (Záhořík, 2010).

3.3 Botswana

Cesta ke vzniku samostatné Botswany byla provázena událostmi, které ovlivnily celý svět, celou Afriku nebo jen region jižní Afriky. Mnoho věcí se mohlo uskutečnit jinak a dnes bychom hovořili o další chudé africké rozvojové zemi. Avšak vzhledem k historickým faktům a činům je v současné době Botswana považována za jeden z nejvyspělejších států afrického kontinentu.

3.3.1 Předkoloniální období

Osídlování dnešního území úzce souviselo s vývojem v regionu jižní Afriky, který vymezovala poušť Kalahari, přirozené geografické centrum oblasti. Prvními stálými obyvateli usídlenými na území dnešní Botswany byli Sanové (Křováci). Je to jeden z nejstarších národů světa živící se i dnes sbíráním plodů a lovem divoké zvěře. Jako druzí se v oblasti usadili Khoikhoiové (Hotentoti), dnes žijící v malém počtu na severu v oblasti delty řeky Okavango. Poslední dorazili do celé jižní Afriky bantuské kmeny přibližně ve 3. století před n. l. Osídlování by nebylo možné bez změny klimatu, která s sebou ve středověku přinášela vyšší úhrn srážek a vlhčí podnebí, což vytvářelo ideální životní podmínky. Dostatek vody umožnil obdělávání stále více půdy a vznik prvních státních útvarů, které bohatly na obchodu se slonovinou a solí s arabskými obchodníky výměnou za železné nástroje.

Postupem času a zejména díky zjevné fyzické převaze nad ostatními národy ovládly bantuské kmeny celou oblast a v 19. století už byly v Botswaně zcela dominantním etnikem. Nejvýznamnějším kmenem byli a jsou Tswanové, kteří založili kolem pouště Kalahari kmenové státy Ngwaketse, Kwena a Ngwato. Tswanská společnost se během času zřetelně rozdělila na jednotlivé sociální skupiny. Na nejnižší úrovni stáli obyvatelé, jejichž území bylo dobyté, nad nimi stáli muži bez vznešeného původu a celou komunitu řídila aristokracie v čele s kmenovým náčelníkem. Náčelník měl nejvyšší autoritu při řešení sporů v komunitě. Očekávala se od něj mírnost, skromnost, spravedlnost a úcta k tradici. Spory byly řešeny na speciálním místě uprostřed osady nazývaném *kgotla* a pravidla pro společenskou diskusi byla na svou dobu nečekaně demokratická (Piknerová, 2009).

Počátkem 18. století se na životě černošských kmenů začal podepisovat obchod s otroky, s nímž nejprve začali Portugalci a později se k nim připojili ostatní evropští kolonizátoři. Jen během 18. století bylo mimo Afriku vyvezeno 6 milionů černochů, v následujícím století tento počet výrazně poklesl, když byl oficiálně obchod s otroky zakázán britským parlamentem. Přestože Britové začali proti obchodu s otroky bojovat, nemohli proti těm, kteří jej stále praktikovali, prakticky nic dělat. Na obyvatelstvo Botswany mělo otrokářství menší dopad vlivem vnitrozemské polohy velmi vzdálené od pobřeží s obchodními stanicemi, kde se s otroky obchodovalo. Významnějším přítěžujícím faktorem botswanským kmenům byly vlny sucha devastující úrodu.

Do osídlení dnešní Botswany rovněž promluvily události v prostoru dnešní JAR. Původní osadníci, Búrové, byli ve 30. letech 20. století zatlačeni Brity do vnitrozemí, kde dobývali domorodé kmeny, až v roce 1852 utrpěli drtivou porážku u Dimawe od Tswanů. Tswanové zvítězili kvůli široké kmenové spolupráci, čímž položili základ pro budování botswanského národa. Navíc se tímto stali Búrové společným nepřítelem Tswanů a Britů.

Za klíčové faktory udávající rozvoj předkoloniální Botswany můžeme považovat rychlý rozvoj obchodu, silné postavení náčelníků ve společnosti i stálé vnější ohrožení nutící kmeny spolupracovat či se spojit proti nepříteli. Obchodní vztahy se utužovaly, když sílil zájem evropských obchodníků po luxusním zboží – zejména slonovině. Byly uzavírány smlouvy mezi obchodníky a kmenovými náčelníky, a tak jejich význam v oblasti narůstal.

Nesmazatelnou stopu zanechalo v Botswaně křesťanství, dnes dominantní náboženství botswanského obyvatelstva. První misijní stanice v Botswaně byla založena v roce 1816. Náčelník kmene Kwena, Sechele, byl prvním, který přijal křesťanství. Motivem přijetí byla touha ochránit lid před Búry, což bylo možné jen hlubší spoluprací s Brity. Tím začalo docházet v tswanské společnosti k postupnému přijetí některých evropských zvyků, k posílení práv žen a k osvojení nových způsobů obdělávání půdy vedoucí k vyšším výnosům (Sillery, 1974).

3.3.2 Koloniální období

Do mocenského boje o Afriku se zapojily téměř všechny evropské mocnosti, avšak i menší státy jako Belgie, přičemž z pohledu Botswany lze za nejdůležitější považovat Velkou Británii a císařské Německo posilující po Berlínské konferenci. Německým plánem bylo propojení Německé jihozápadní Afriky s Německou východní Afrikou, což výrazně ohrožovalo britský plán propojení kolonií od severu k jihu. Ve srovnání s okolními státy však obyvatelstvo Botswany bylo národnostně homogenní (viz Příloha č. 5) a nemělo problém přijmout britskou nadvládu, ve které kmenoví náčelníci spatřovali nástroj ochrany před vzrůstajícím německým a búrským vlivem. Snaha uniknout německé nebo búrské kolonizaci přiměla tswanské náčelníky pozvat do země britské úředníky a požádat je o ochranu. O její vyjednání se zasloužil ngwatský náčelník Khama III., a proto roku 1885 vznikl na mapě Afriky Bečuánský protektorát. Posláním Britů bylo chránit obyvatelstvo, a tak byla zřízena Bečuánská pohraniční policie. Tímto krokem byla zajištěna kontrola nad obchodními trasami mezi Bečuánskem a oběma Rhodesiemi (Sillery, 1974).

Jak již bylo popsáno výše, britská vláda přijala pro řízení svých kolonií princip nepřímé správy, jehož cílem bylo minimalizovat náklady a současně zajistit maximální možnou míru efektivity při správě území. Britové ponechávali domorodým autoritám široké kompetence a vládli s jejich pomocí. Provádění nařízení, výběry daní a další záležitosti nechali Britové na náčelnících, kteří předkládali výsledky práce pověřenému britskému úředníkovi. V případě Bečuánska ale došlo k rozvolnění nepřímé správy, Britské zákony sice byly postupně zaváděny, ale Tswanové mohli udržovat tradiční formy správy společnosti. Protektorátní správa doznala změn v roce 1891, kdy část pravomocí v rozhodování přešla od tswanských náčelníků do rukou Vysokého komisaře pro jižní Afriku.

Dlouhotrvající konflikt mezi Brity a Búry vyvrcholil anglo-búrskou válkou v letech 1899–1902. Válka skončila vítězstvím Velké Británie a obsazením búrských republik. Reálně se jevila možnost na sjednocení veškerých jihoafrických kolonií pod jeden celek, avšak ještě před vznikem Jihoafrické unie v roce 1910 odmítlo Bečuánsko, Basutsko (dnešní Lesotho) a Svazijsko do nově připravovaného dominia vstoupit. Všechna tři území tak nakonec nadále spravovala přímo Velká Británie a její Nejvyšší komisionální správa. Přes odpor ke sjednocení všech jihoafrických území přistoupili Britové v roce 1910 k vytvoření Jihoafrické celní unie, mezi jejíž členy patřilo Bečuánsko od začátku (Piknerová, 2009).

Ekonomicko-sociální situaci v první polovině 20. století lze popsat jednoduše jako bídou. Obyvatelstvo čelilo hladomorům v důsledku pandemie z konce 19. století, na kterou vymřelo 90 % veškerého dobytka. Krátce nato postihly zemi vlny sucha a neúrody, proto muži, aby uživilí své rodiny, odcházeli houfně pracovat do jihoafrických dolů¹⁸. V důsledku těchto událostí připadla nově starost o rodinu v Bečuánsku ženám a na ústupu byla do té doby rozšířená polygamie. Do rozvoje tohoto chudého regionu nepociťovala britská správa potřebu investovat a zcela ho opomíjela, proti čemuž se Bečuánci nijak nebouřili. V prvních dvou desetiletích 20. století se opět dočkala změn správa území, když náčelníkům byla ponechána pravomoc rozhodovat o otázkách vlastního lidu, avšak všechny ostatní pravomoci přešly na britského úředníka. Postupně začalo být minoritní europoidní obyvatelstvo značně zvýhodňováno. V další revizi správy ve 30. letech 20. století byly náčelníkům odebrány práva na obchod s dobytkem a území Bečuánska bylo rozděleno na 8 domorodých distriktů, vedle nichž existovalo 5 farmářských usedlostí obývaných výhradně bělochy¹⁹. K částečnému zlepšení situace domorodých obyvatel došlo okolo roku 1943 zásluhou neustálého tlaku ze strany ngwatského náčelníka, který věřil, že z britského područí vede cesta skrze vzdělání obyvatelstva. Jeho pozornost se zaměřila na budování základních škol a na zvyšování kvalifikace Bečuánců. V době jeho předchůdce ve 20. letech 20. století byla v celém protektorátu pouze jediná základní škola (Klíma, 2012).

Během druhé světové války zásobovalo Bečuánsko vojska Velké Británie a jeho hlavní úloha spočívala v dodávkách konzervovaného hovězího masa na válečná bojiště. Po válce se na vývoji podepsaly hlavně zejména události z Jihoafrické unie, která již

---

¹⁸ Přibližně polovina všech práceschopných mužů.

¹⁹ Někdy bývá toto období v Botswaně popisováno jako 2. koloniální okupace.

v meziválečném období přijala řadu zákonů omezující práva většinového černošského obyvatelstva. Velká Británie nemohla nijak zasáhnout, neboť její pravomoc byla po přijetí Westminsterského statutu²⁰ v roce 1931 v podstatě nulová. Bečuánci se obávali rozšíření politiky apartheidu za hranice Jihoafrické unie (Sillery, 1974).

3.3.3 Období nezávislosti Botswany

Ve srovnání s ostatními africkými zeměmi měl botswanský nacionalismus mírné zpoždění²¹. Za důvod můžeme pokládat geografickou odlehlost, malý počet obyvatel a v neposlední řadě větší míru samosprávy v rámci protektorátu. První nespokojenost s britskou správou se objevila na konci 50. let, nicméně hlavní impulz pro antikoloniální hnutí přišel z Jihoafrické unie, odkud prchali opoziční aktivisté v boji proti apartheidu. S jejich konfrontační rétorikou však mnoho Bečuánců v čele se Seretse Khamou nesouhlasilo. Výsledkem bylo založení Bečuánské demokratické strany, která představovala botswanskou politickou elitu a po skončení dekolonizace se přejmenovala na Botswanskou demokratickou stranu – Botswana Democratic Party (BDP). **Seretse Khama** (1921–1980), vnuk Khami III., se stal osobností boje za nezávislost Botswany. V důsledku sňatku s bílou Angličankou byl Brity nucen žít 6 let mimo Bečuánsko, aby nedošlo k vyhocení vztahů s Jihoafrickou unií. Po návratu v roce 1956 byl oslavován a rychle vytvořil z BDP nejsilnější antikoloniální uskupení v zemi hledající mírovou cestu k nezávislosti. V roce 1964 zreformoval náčelnický systém, který se nově organizoval na principu voleb, a nikoliv jako doposud dědičně. Zachována byla tradiční kgotla pro řešení drobných deliktů a nad ní vznikl Nejvyšší soud (Embassy of The Republic of Botswana, 2013).

Pro udělení nezávislosti bylo důležité přijetí první ústavy roku 1965. Bečuánsko stále spadalo pod Velkou Británii, ale již se nemuselo řídit jejími pokyny. Základním principem první ústavy byla demokratická dělba moci mezi složku zákonodárnou, výkonnou a soudní. Dolní komora parlamentu, Národní shromáždění, měla 31 křesel a volit mohli občané starší 21 let. Horní komora, dvanáctičlenný Sněm náčelníků, zastával převážně poradní funkci. Ústava zakotvila post premiéra, kterým se po historicky prvních volbách v březnu 1965 stal Seretse Khama. Ačkoli BDP drtivě zvítězila, díky osobě Seretse Khami se země nepřiklonila na stranu diktatury. Po zvládnutých demokratických

---

²⁰ Westminsterský statut navazoval na Balfourovu deklaraci z roku 1926, přiznával britským dominiím reálnou autonomii na Velké Británii. Britský parlament od té doby nemohl dominiím nic přikazovat.

²¹ Rok 1960 je označován jako Rok Afriky, kdy 17 států vyhlásilo nezávislost.

volbách už nebyla překážka, aby Velká Británie bránila nezávislosti chudé a málo osídlené zemi. Navíc Khama nevyhnal britské úředníky ze země a nestavěl se nepřátelsky k bílým přistěhovalcům, jak bývalo zvykem v ostatních zemích Afriky (Piknerová, 2009).

Bečuánský protektorát získal nezávislost 30. září 1966 pod novým názvem Botswanská republika. Seretse Khama předložil ihned k podpisu novou ústavu, jejíž hlavní změnou oproti ústavě z roku 1965 bylo zrušení funkce premiéra a její nahrazení funkcí prezidenta. Seretse Khama (později Sir Seretse Khama) se stal prvním botswanským prezidentem a již měsíc po vyhlášení nezávislosti vstoupila Botswana do OSN jako v pořadí 120. člen.

Po zisku samostatnosti přišly první problémy. Dobrovolná emigrace bělochů znamenala odchod vzdělaného obyvatelstva. V půlmilionové zemi pak bylo pouze 100 absolventů středních škol a dvě desítky vysokoškolsky vzdělaných obyvatel. Úplně chyběla dopravní infrastruktura a drtivá většina obyvatel pracovala v zemědělství, které bylo i hlavním příjmem státního rozpočtu. Botswana se ihned zařadila mezi nejchudší státy světa. Dalším problémem byla silná ekonomická závislost na JAR, odkud plynuly do země remittance od horníků pracujících v jihoafrických dolech. Závislost zvyšovalo používání jihoafrického randu jako oficiálního platidla v prvních letech samostatnosti stejně jako jediná cesta vedoucí pouze do JAR. Botswana stejně jako jiné země po dekolonizaci začala přijímat zahraniční rozvojovou pomoc. Dárcovské země se však často snažily o ekonomické ovládnutí chudých států, a tak představitelé Botswany raději tvrdě vyjednávali o každé zahraniční pomoci, kam bude směřovat a jak ji co nejefektivněji využít. Pomoc byla posílána i z USA, protože botswanský rodící se demokratický režim se jevil jako ideální kandidát na spojení v době studené války.

Plán Seretseho Khami na ekonomický rozvoj země byl snadný, země se zaměřila na chov dobytka, který podpořila kvalitní veterinární legislativa. Během krátké doby prorazilo hovězí maso na africké i evropské trhy. Stejně ambiciózně proběhla reforma téměř neexistující státní správy. Došlo k navýšení počtu státních úředníků a k centralizaci většiny rozhodnutí, což obvykle k posílení ekonomické situace státu nevede. Avšak botswanské úřady vykonávaly svěřené funkce překvapivě velice efektivně. Pozitivní výsledky se odrážely ve výsledcích pravidelně konaných voleb, kdy BDP vždy přesvědčivě zvítězila.

Rok po vzniku samostatného státu byla nalezena ložiska diamantů a s nimi i naleziště uhlí a barevných kovů. Botswanská vláda neváhala a přilákala zahraniční investory. Rozhodující bylo uzavření výhodné smlouvy se soukromou společností De Beers. Stát i De Beers vlastnily shodně 50 % důlních akcií a byly obchodními partnery. V roce 1969 založila De Beers dceřinou firmu Debswana, která se stala výhradním botswanským podnikem v oblasti těžby a prodeje diamantů a uhlí. Z chudé země se brzy stal největší vývozce surových diamantů na světě s průměrným ročním tempem růstu HDP okolo 12 %. Hospodářský růst přinesl možnost větší ekonomické nezávislosti. V roce 1976 Botswana nahradila jihoafrický rand vlastní botswanskou pulou, čímž došlo zároveň ke vzniku centrální banky. Země se v tomto období také pokoušela zavést aktivní politiku zaměstnanosti, ale ekonomika na tento krok ještě nebyla dostatečně silná, a tak se vláda rozhodla dbát raději na vyrovnané veřejné rozpočty (Piknerová, 2009).

V roce 1977 vznikly Botswanské ozbrojené síly, aby bránily diamantové doly a čelily stále rostoucí hrozbě z Jižní Rhodesie a také z JAR, jelikož se Botswana přidala na stranu frontových států bojujících od 70. let proti vládě apartheidu v JAR. Navíc Botswana veřejně kritizovala jihoafrický režim na půdě OSN. Později musela zahraniční vztahy změnit na čistě pragmatické i se Zimbabwe, kde se moci ujal rasisticky smýšlející Robert Mugabe (Klíma, 2012).

Roku 1980 zemřel prezident Sir Seretse Khama a jeho následovníkem se stal stávající viceprezident **Quett Masire** (*1925). Za Masireho vlády zůstávala Botswana největším světovým producentem surových diamantů, jež se podílely na tvorbě HDP z jedné třetiny. V letech 1982–1988 zasáhla zemi opětovná vlna sucha a neúrody.

Novým nebezpečím na hranicích se stali pytláci, kteří hubili stáda slonů pro slonovinu. Kvůli tomu začal upadat i cestovní ruch, již významná položka příjmů státního rozpočtu. Vláda roku 1987 efektivně zakročila, čímž se podařilo téměř zcela vytlačit nezákonný lov zvěře za hranice státu (Piknerová, 2009).

V roce 1992 zažila vládní BDP největší krizi v historii státu, jelikož byla odhalena korupce na nejvyšších vládních postech. Aféra vyústila v hromadnou rezignaci zkorumpovaných politiků. O dva roky později přesto ve volbách opět zvítězila dosud neporažená BDP, i když jen s malým náskokem. Lidé začali na konci roku 1994 protestovat v ulicích, v následujících měsících se přidaly demonstrace studentstva a nakonec nespokojení lidé bez práce, jelikož jejich počet rostl. Vlna protestů trvala

až do roku 1997, kdy zklidnění vyvolalo až referendum o změně ústavy. V něm lidé přijali mimo jiné snížení aktivního volebního práva z 21 na 18 let, vznik nezávislé volební komise a omezení počtu volebních období pro prezidenta na dvě (Piknerová, 2009).

3.4 Shrnutí

Mnohé události, které formovaly vývoj Afriky nebo úžeji jižní Afriky, měly značný vliv na rozvoj botswanského území, později Botswany samotné. Důležitým milníkem dějin Afriky bylo zavedení obchodu s otroky. Strašlivé důsledky z něj vyplývající Botswanu minuly, jelikož vzdálenost k obchodním stanicím na pobřeží byla z Botswany příliš velká, a tak hůře dopadly černošské populace v přímořských státech.

Na svou geografickou polohu se Botswana mohla spolehnout i ve válce s Búry, jejichž nápor dokázaly botswanské kmeny odrazit. Búrové se stali společným nepřítelem kmenů v Botswaně a Velké Británii. Britové na požádání ustavili na území Bečuánský protektorát. V Botswaně stejně jako jinde uplatňovali Britové systém nepřímé správy, který neničil tradiční společenské zvyklosti. Navíc v důsledku nezajímavosti a zaostalosti území došlo v Botswaně k uvolnění nepřímé správy s většími pravomocemi domorodých obyvatel.

Pozitivním efektem můžeme označit minimální účast na světových válkách, v nichž se utužoval dobrý vztah mezi Botswanou a Velkou Británií jako kolonizátorem. V roce 1966 došlo k vyhlášení nezávislosti poklidnou demokratickou cestou. Následné objevení diamantů a jiných nerostných surovin rychle nastartovalo zaostalou ekonomiku. Politikům se dobře povedlo nakládat se získanými finančními prostředky jak z těžby, tak z mezinárodní rozvojové pomoci. Pomoc přicházela i z USA, jelikož vznikající režim byl považován za demokratický a vhodný ke spojení ve studené válce. V období strukturální krize v 70. letech 20. století se Botswana oproti jiným státům nezadlužila, protože vláda se snažila udržovat vyrovnané veřejné rozpočty a bezhlavě si nepůjčovala. Zemi se také podařilo demokratickou cestou překonat několik těžkostí (například s korupcí ve vládě) a pokračovat dále silnější. Botswana se stala hlasitým kritikem nedemokratického režimu v JAR a postupně se zasloužila o vznik integračního uskupení v jižní Africe. Nejprve v roce 1980 byla zakládajícím členem SADCC a v roce 1992 i nástupnického uskupení SADC.

I přes vzrůstající vliv Číny v regionu Afriky, zůstávají tradičně největšími obchodními partnery Botswany JAR, ostatní členské státy SADC a Velká Británie.

4 Faktory ovlivňující ekonomický rozvoj Botswany

Poslední kapitola uzavře práci zaprvé rozebráním současného ekonomického stavu Botswany, zadruhé srovnáním současného stavu ekonomického rozvoje pomocí indexu lidského rozvoje (HDI) se zeměmi SADC a rešerší odborné literatury na téma faktorů ekonomického rozvoje Botswany.

4.1 Současný ekonomický stav Botswany

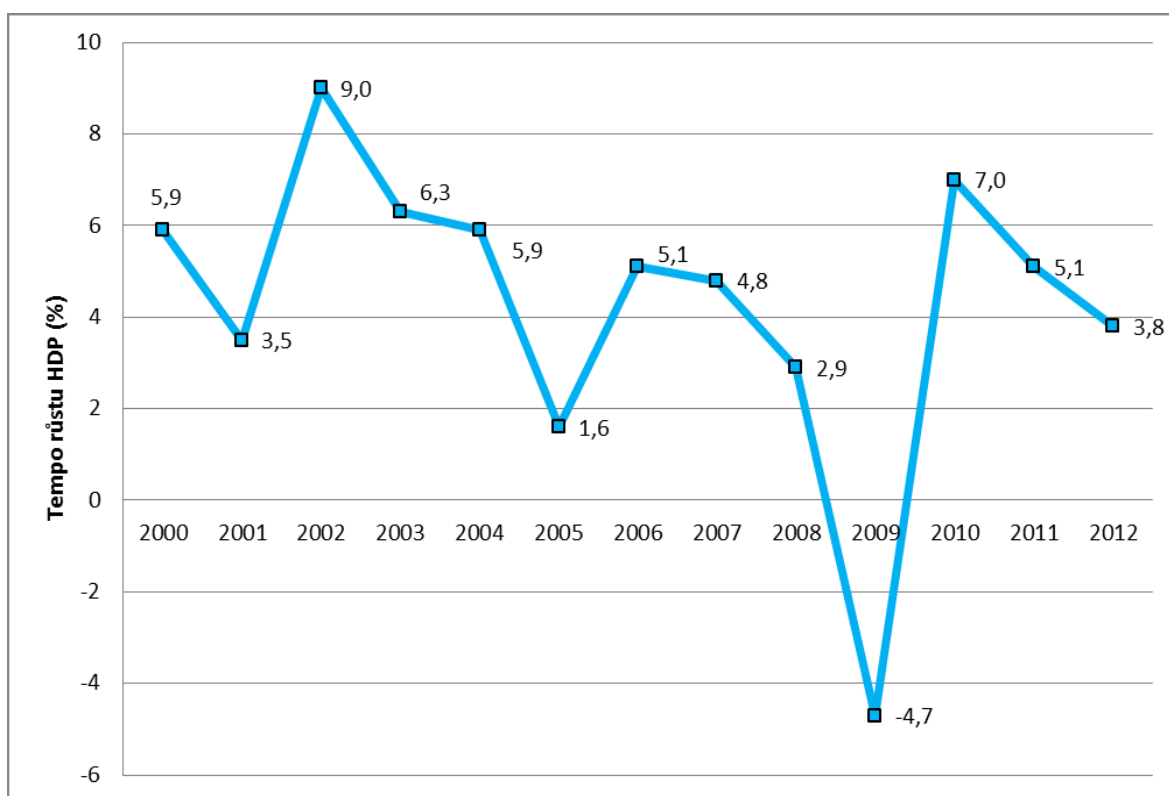
V roce 1998 nastoupil do funkce nový prezident **Festus Gontebanye Mogae** (*1939). Mogae má vzdělání z Oxfordu a působil v MMF a mnoha bankách. Za jeho vlády musela Botswana čelit závazným problémům, nicméně i Mogae obhájil v roce 2003 pozici. Konec 90. let se nevyvíjel ekonomicky pro Botswanu tak dobře jako předcházející období. Příčinou byl úbytek obyvatel způsobený nemocí AIDS a také nižší porodnost související s urbanizací a rostoucí životní úrovní obyvatel. Do hospodářství se negativně promítly ničivé povodně z roku 2000, které připravily desetitisíce lidí o domov. Přetrvávajícím problémem byla a dodnes je poměrně vysoká nezaměstnanost a závislost na těžbě diamantů. Vláda se proto snažila podporovat ekonomickou diverzifikaci a do země začala lákat nové investory (Klíma, 2012).

Mogaeho vláda rovněž započala s přípravami ekonomicky zajímavých privatizací státních podniků. Ve hře by měly být státní aerolinky, telekomunikační společnost a další. Nové investice směřují do sociální oblasti, na zlepšení služeb, zdravotního systému, penzijního systému a dopravní infrastruktury. Z 20 kilometrů zpevněných cest v roce 1966 má dnes Botswana přes 10000 kilometrů asfaltových silnic (MZV ČR, 2013).

Na počátku 21. století se opět odehrály volby a jako ve všech předchozích případech zvítězila BDP. V zatím posledních volbách v roce 2009 zvítězila BDP ziskem 45 z 57 křesel. V témže vystřídal **Ian Khama** (*1953) v prezidentském úřadě Festuse Mogaeho a zemi zasáhla, tak jako ostatní země Afriky, světová finanční krize. Stejně jako ony se z nastalé situace dokázala rychle vzpamatovat díky rostoucí domácí poptávce a rostoucím cenám komodit, které způsobily zvýšení hodnoty exportů (Klíma, 2012).

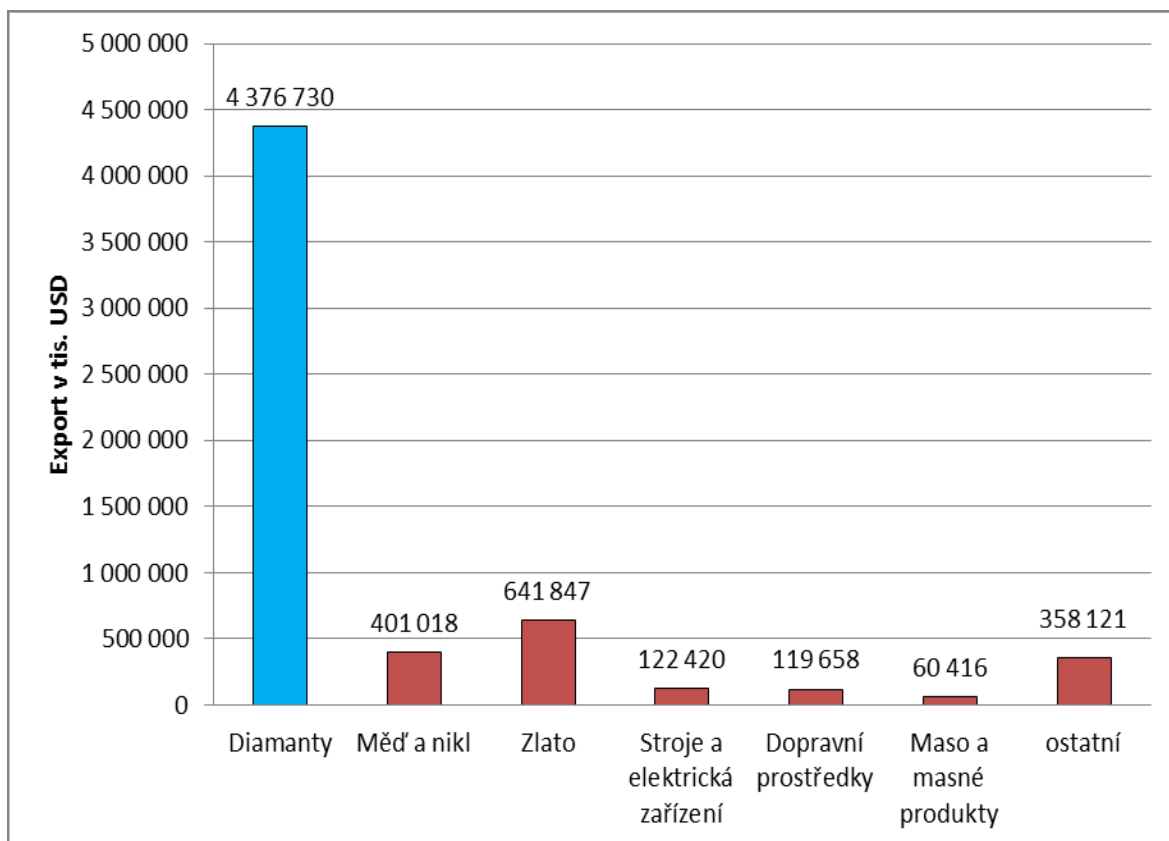
Botswanská ekonomika od roku 2009 výrazně posilovala. Po velkém propadu opět začala růst poptávka po diamantech – nejdůležitější botswanské komoditě. Kromě těžarství byly dalšími růstovými odvětvími stavebnictví a zpracovatelský průmysl. V roce 2012 dosáhla ekonomika Botswany 3,8% růstu HDP a v roce 2013 je odhadován 4% růst.

Graf 4.1 Tempo růstu reálného HDP mezi léty 2000–2012

Zdroj: IMF, 2012b. Vlastní zpracování

Graf 4.2 Jednotlivé položky exportu Botswany v roce 2012 (tis. USD)

Zdroj: CSO, 2013. Vlastní zpracování

Těžařství, stále klíčové odvětví pro botswanskou ekonomiku, vykázalo v 1. čtvrtletí roku 2012 po relativně špatném období na konci roku 2011 (dané především poklesem poptávky po diamantech v Evropě) určité známky oživení, hlavně díky přímému vývozu zpracovaných diamantů do Indie a Číny. I když je v těžařství zaměstnáno pouze 3,1 % ekonomicky aktivních obyvatel, vytváří 28,4 % HDP a je dominantním exportním odvětvím. Za zmínku stojí postupná transformace ekonomiky od těžebního sektoru. Jeho podíl na HDP klesl ze 46,1 % v roce 2006. Velkou měrou se vláda zabývá myšlenkou postupného nahrazení v budoucnu klesající produkce diamantů turistickým ruchem. Národní parky jsou již dnes dostatečně atraktivní a netrápí je jako ostatní země subsaharské Afriky pytláci. Od počátku roku 2014 navíc dojde k zákazu komerčního lovu divokých zvířat, což by mělo výrazně zvýšit příjmy z turistického ruchu.

Nejdůležitějšími obchodními partnery Botswany jsou členské státy SADC a také Velká Británie (viz Příloha č. 6), která se svou bývalou kolonií udržuje nadstandardní obchodní vztahy. V roce 2012 dosáhla Botswana největšího záporného salda obchodní bilance ve své historii. Výrazně tomu napomohl dynamicky rostoucí import do země a od roku 2009 stagnující export. Nicméně pravda může ležet úplně jinde, neboť Botswana podepsala v roce 2012 dohodu se společností De Beers, která Botswaně zaručuje import surových diamantů z celého světa. Botswanský diamantový průmysl přešel od pouhé těžby surových diamantů k jejich řezání a leštění. Statistický úřad Botswany a centrální banka Botswany²² teď vedou spor o zaznamenávání reexportu diamantů do národního účetnictví, kdy zatím obě strany používají jinou metodu a data nejsou zcela průkazná (ADBG, 2013).

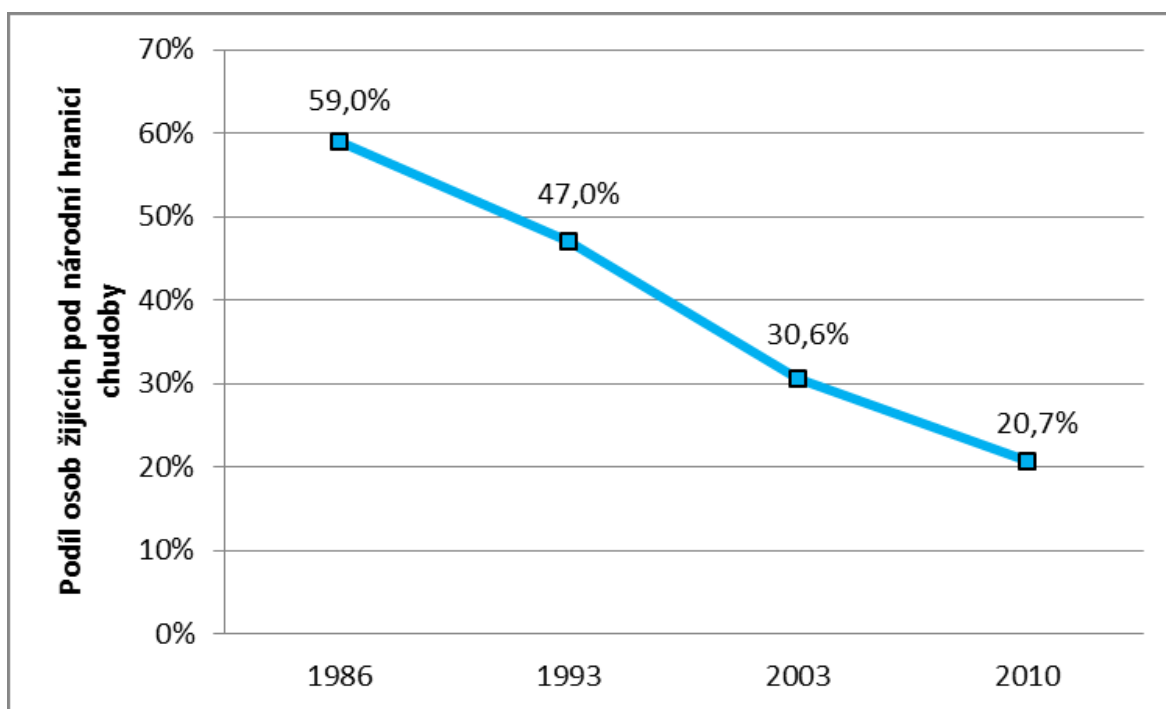
Inflace na úrovni 7,5 % v roce 2012 je sice vyšší než střednědobý cíl centrální banky (3–6 %), v posledních měsících však začala klesat a v ekonomice nejsou zřejmé inflační tlaky. Mise MMF podpořila současnou monetární politiku centrální banky Botswany. Ta ponechává základní úrokovou míru v ekonomice na 9,5 %.

Pokud jde o fiskální politiku, rozpočet na rok 2012–2013 je koncipován jako mírně přebytkový. Vláda se zavázala snížit veřejný dluh z podílu 20 % na HDP, který vznikl během propadu hospodářství v roce 2009, na polovinu v roce 2015. Hlavní pozornost bylo třeba věnovat kontrole výdajů a zabránit neproduktivním výdajům. Mise MMF doporučila, aby zvyšování příjmů a snižování výdajů probíhalo ve vzájemném souladu, mělo by být doprovázeno rozšířením daňového základu a přípravou ekonomiky na postupný pokles příjmů z těžby a prodeje diamantů.

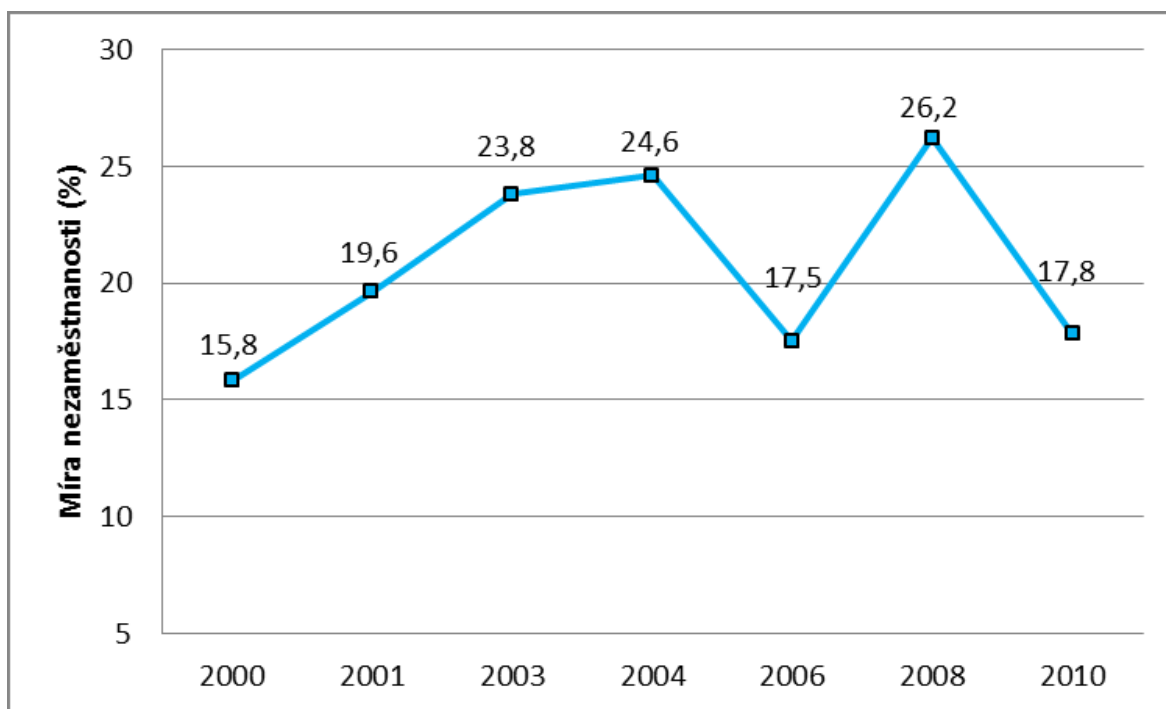
²² Oficiální název Bank of Botswana.

Graf 4.3 Podíl osob žijících pod národní hranicí chudoby v Botswaně (1986–2010)

Zdroj: AEO, 2013. Vlastní zpracování

Graf 4.4 Vývoj míry nezaměstnanosti v Botswaně od 2000–2010 (%)

Zdroj: BOB, 2013. Vlastní zpracování

Mise MMF také ocenila význam, který vláda přikládá odstraňování chudoby a snižování nezaměstnanosti. Pro účinnější boj s nezaměstnaností je hlavně potřeba dosáhnout vyššího ekonomického růstu a řešit nerovnováhu na trhu práce, hlavně

z hlediska nesouladu požadovaných a nabízených kvalifikací pracovníků. Současná míra nezaměstnanosti se pohybuje okolo 17,5 % a pravděpodobně bude s růstem ekonomické úrovně nadále klesat. Největší problém představuje pro mladé pracovníky ve věku 15–29 let, kde se pohybuje nezaměstnanost až na hranici 60 %. Na opačném konci je potřeba vidět přezaměstnaný vládní sektor, ve kterém je zaměstnána téměř polovina všech ekonomicky aktivních obyvatel (viz. Příloha č. 7). Nepředstavitelně rozsáhlý byrokratický aparát byl určitou výhodou v prvních desetiletích samostatnosti, dnes zbytečně zatěžuje veřejné rozpočty (BusinessInfo, 2012).

Jednou z největších překážek v dlouhodobém ekonomickém rozvoji Botswany se stal virus HIV. První případ nemoci AIDS byl zaznamenán už v roce 1985 a během jedné dekády došlo k jejímu epidemickému rozšíření. Podle údajů až čtvrtina botswanské populace žije s virem HIV, přičemž ve velkých městech je tato hodnota dokonce až 50 %. Nejčastějšími přenašeči nákazy jsou migrující dělníci a horníci. Přestože vláda investuje velké částky na boje proti nemoci a do prevence, stále se setkává s předsudky. Už v roce 1987 vznikla Národní koordinační agentura pro boj s AIDS. Nejdůležitějším cílem je masivní osvětová kampaň, díky které se podařilo zastavit šíření nemoci. Samozřejmostí se stalo pravidelné testování krve pacientů ve státních nemocnicích a státních zaměstnanců. Rozšíření nemoci s sebou nese rozsáhlé ekonomické důsledky. Průměrná délka života se za posledních 20 let snížila o více jak 10 let (viz Příloha č. 8), často se stává, že na místo zemřelého kvalifikovaného dělníka nemá kdo nastoupit. Velké prostředky do prevence vkládají také soukromé společnosti jako Debswana, pro které je snazší investovat peníze tímto způsobem než hledat stále nové a nové pracovníky. V neposlední řadě situaci pomáhají řešit nevládní organizace jako Mezinárodní červený kříž a vlády spřátelených zemí (Piknerová, 2009).

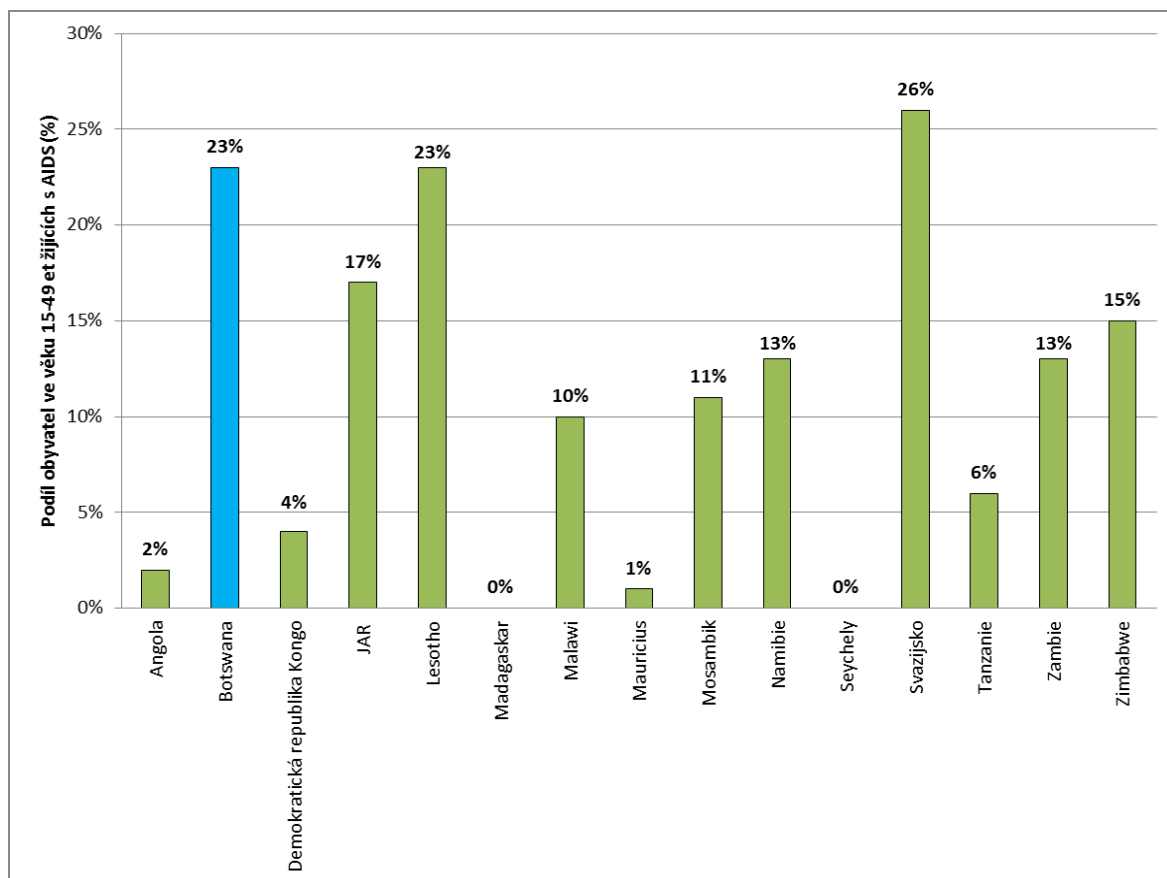
Pro další rozvoj bude velmi důležité, jak se dokáže BDP vypořádat s potenciální první volební prohrou. Neméně podstatná bude schopnost čelit současným problémům, aby se nadále mohlo o cestě, kterou zatím Botswana urazila, mluvit jako o africkém ekonomickém zázraku (Klíma, 2012).

4.2 Srovnání ekonomického rozvoje Botswany se státy SADC

Abychom nezůstali pouze u slov o ekonomickém rozvoji Botswany, je potřeba ukázat, jak si stojí v porovnání se svými historicky, ekonomicky a geograficky nejbližšími zeměmi. Jsou to země SADC, 15 členských států včetně Botswany. Jedná se o jeden

z nejchudších regionů na světě. Necelých 45 % obyvatel žije pod hranicí chudoby a třetina populace trpí podvýživou. Je to také region, který je nejvíce zasažen epidemií AIDS, která snižuje průměrnou délku života ve většině členských zemí. Epidemie se téměř netýká ostrovních států, naopak státy v okolí JAR jsou postiženy nejvíce.

Graf 4.5 Prevalence AIDS v roce 2011 mezi členskými státy SADC (%)

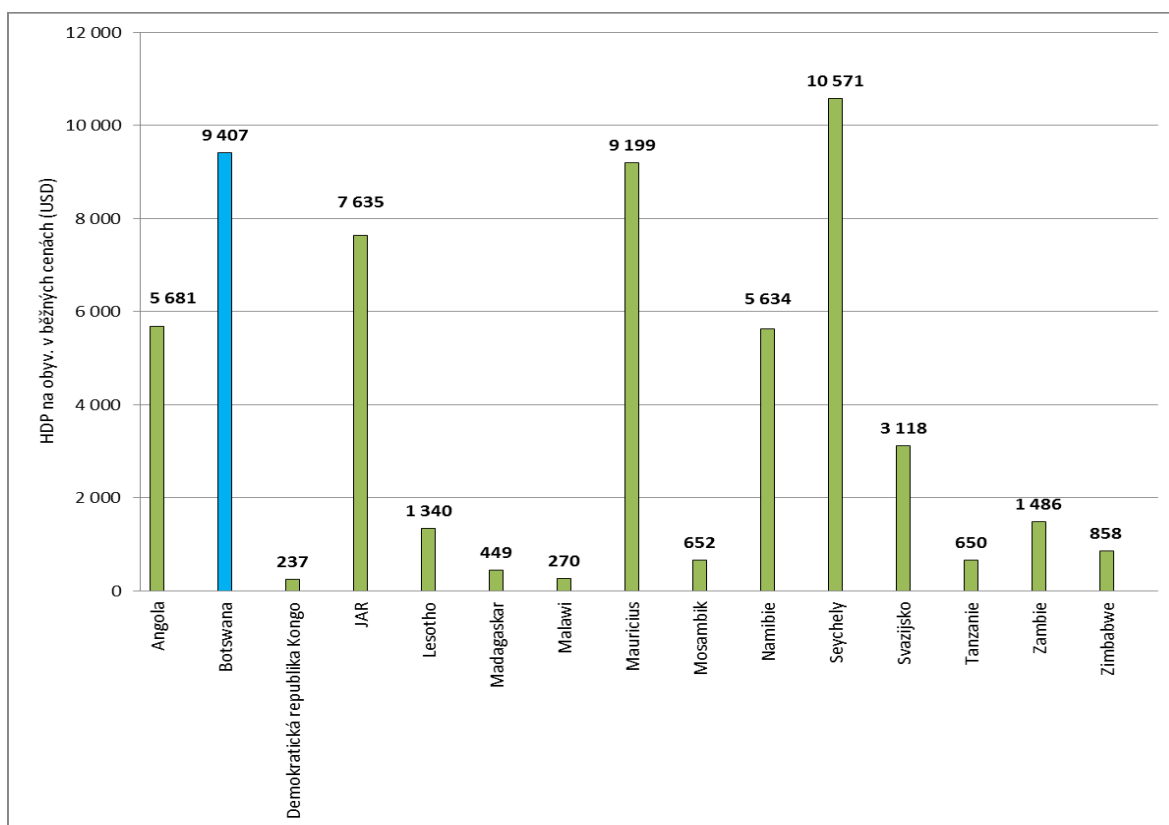

Zdroj: UNAIDS, 2011. Vlastní zpracování

Tato čísla jsou alarmující navzdory skutečnosti, že region je velmi bohatý na přírodní zdroje a má poměrně příznivé podmínky pro zemědělskou výrobu. Bohužel má AIDS dalekosáhlé ekonomické důsledky, některé země prošly dlouhými občanskými válkami, potýkají se s rozsáhlou korupcí a mají rozvrácené hospodářství. Výjimky tvoří Seychely a Mauricius, které těží maximálně ze své ostrovní polohy a velmi rozvinutého cestovního ruchu. Botswana se jim jako kontinentální země bez přístupu k moři přibližuje a je možné, že při stabilním ekonomickém růstu je předstihne. Botswana také společně s Mauriciem a Seychely vykazuje dlouhodobě nejnižší míru korupce, kterou měří Transparency International (TI) svým indexem vnímání korupce²³ (CPI).

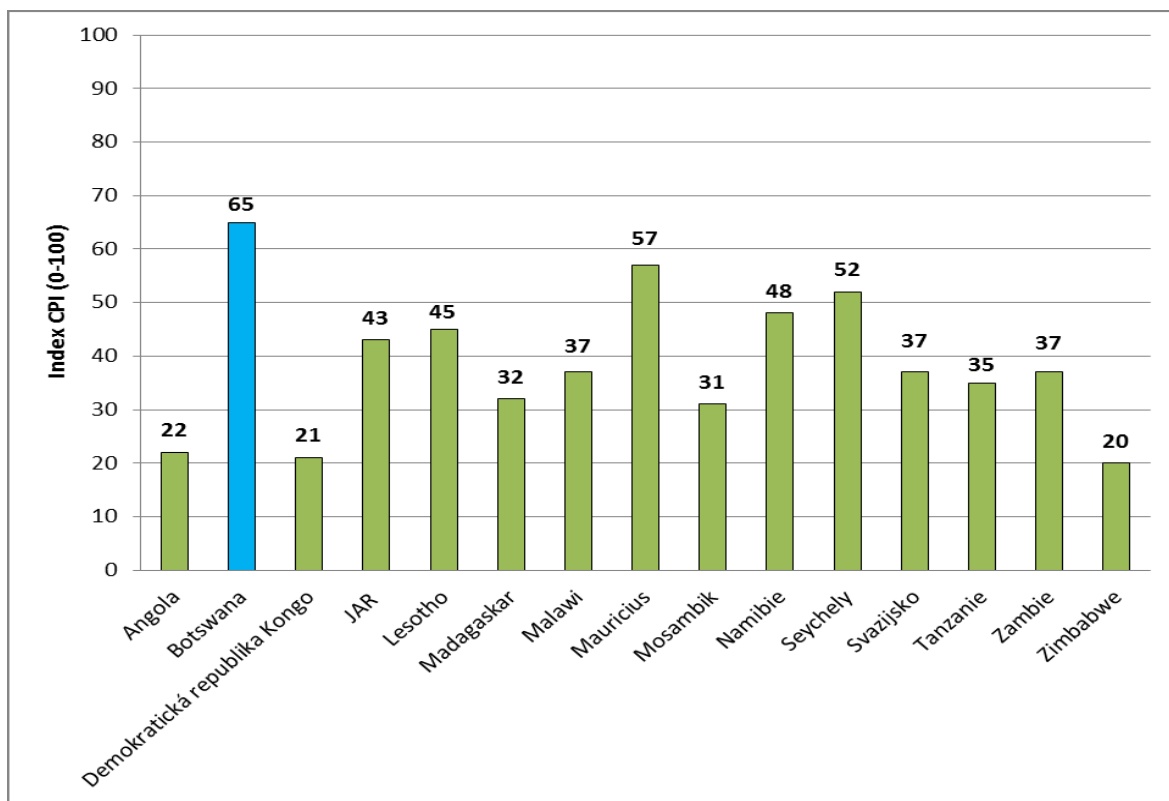
²³ V rozsahu indexu znamená 0 nejvyšší míru vnímané korupce a 10 nejnižší míru vnímané korupce v dané zemi.

Graf 4.6 HDP na obyvatele v běžných cenách (USD)

Zdroj: IMF, 2012b. Vlastní zpracování

Graf 4.7 CPI index pro členské státy SADC v roce 2012

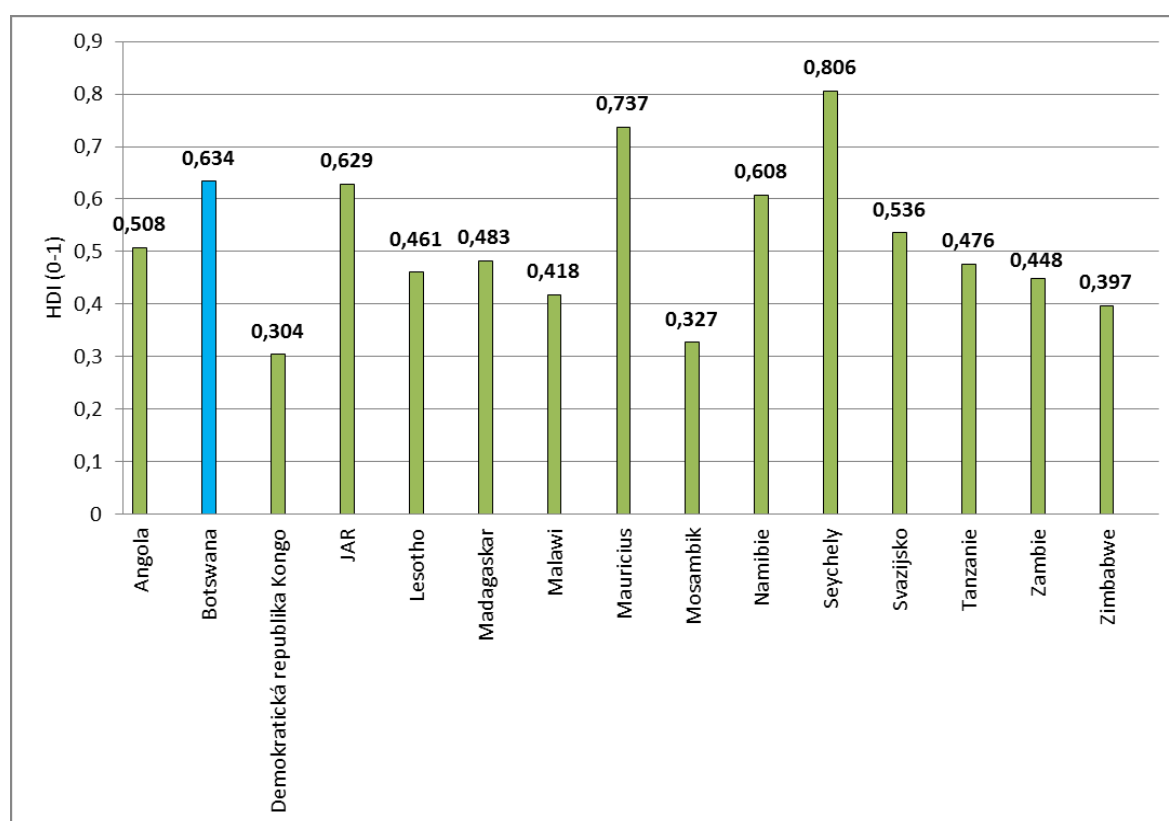
Zdroj: TI, 2012. Vlastní zpracování

Většina zemí SADC je hodnocena OSN jako země s nízkým stupněm rozvoje. Botswana, JAR a Namibie jsou země se středním stupněm rozvoje, Mauricius s vysokým a Seychely dokonce s velmi vysokým stupněm rozvoje. V rámci OSN se ekonomický rozvoj zemí měří pomocí HDI. HDI nám oproti HDP umožňuje měřit i jiné aspekty ekonomického rozvoje země než jen formální peněžní ekonomiku. Na druhou stranu neumožňuje zachytit rozdíly v životní úrovni uvnitř jednotlivých zemí a nezohledňuje bezpečnostní situaci v zemi, ale přesto je důležitým nástrojem pro sledování růstu životní úrovně v určité zemi v čase. Byl vyvinut pákistánským ekonomem Mahbubem ul-Haqem v roce 1990 a od roku 1993 jej používá OSN ve svých každoročních výročních zprávách. Index lidského rozvoje nabývá hodnot od 0 do 1 a je tvořen třemi dalšími indexy (subindexy):

- index zdraví, který určuje očekávaná délka života při narození,
- index vzdělání, který je určen střední délkou vzdělání a očekávanou délkou vzdělání,
- příjmový index určený hrubým národním produktem (HNP) na 1 obyvatele v paritě kupní síly (UNDP, 2013a).

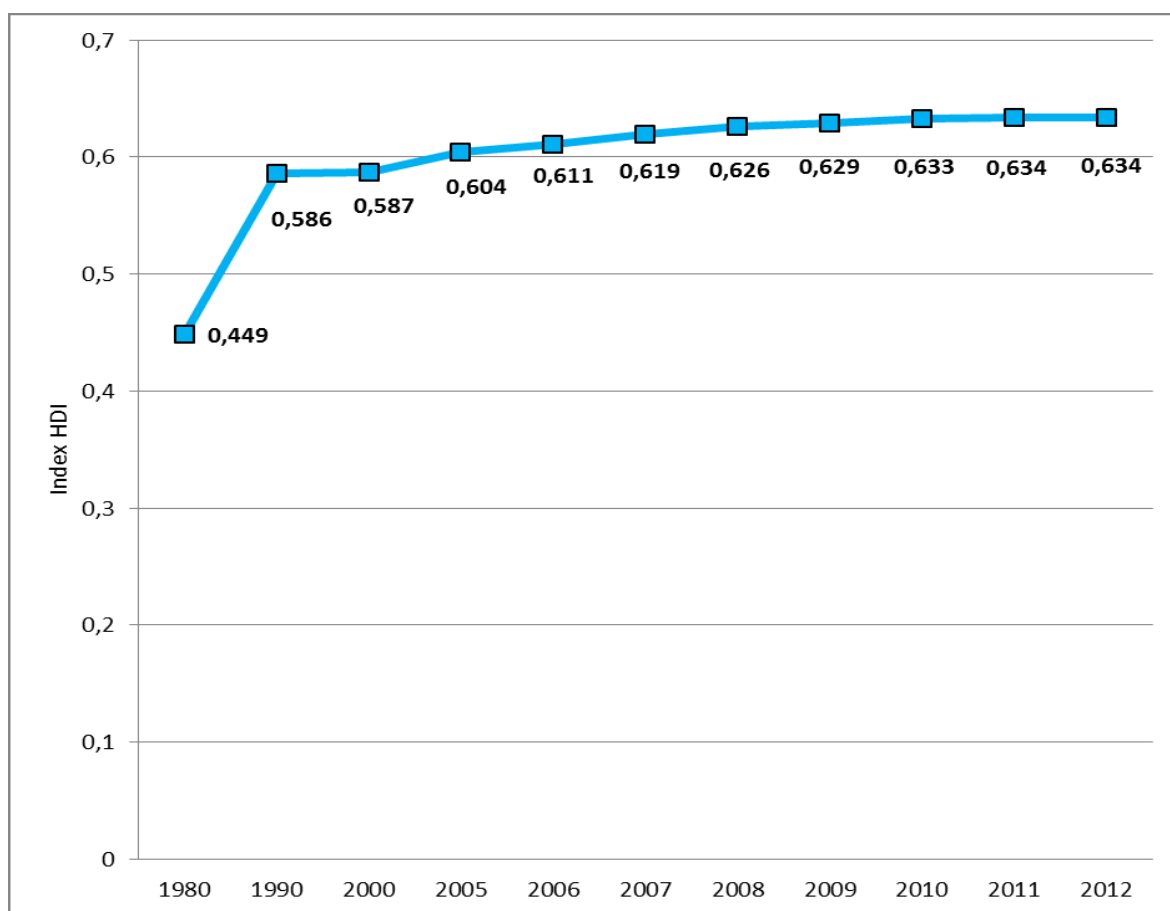
Graf 4.8 HDI v členských zemích SADC v roce 2012

Zdroj: UNDP, 2013b. Vlastní zpracování

Stejně jako při ukazateli HDP na osobu jsou nejrozvinutějšími malé ostrovní státy Seychely a Mauritius. Když na chvíli pomineme malé ostrovní ekonomiky, tak nejrozvinutějšími členskými státy SADC jsou o téměř celou desetinu indexu HDI Botswana, JAR a Namibie. Na opačném konci se nachází Demokratická republika Kongo, Mosambik a Zimbabwe.

Graf 4.9 Vývoj HDI v Botswaně v období 1980–2012

Zdroj: UNDP, 2013b. Vlastní zpracování

Vývoj indexu HDI v Botswaně probíhal stejně pozitivně a dynamicky jako růst HDP země. Od konce 80. let 20. století začal vývoj stagnovat vlivem epidemie AIDS a dnes je země pohybuje již několik let mírně nad hodnotou 0,6. AIDS snižuje očekávanou délku života při narození a tím dlouhodobě snižuje hodnoty subindexu zdraví. Stejně jako při ukazateli HDP na osobu jsou i při měřeních pomocí HDI nejrozvinutější Seychely a Mauritius – malé ostrovní státy s ekonomikami postavenými na rozvinutém cestovním ruchu. Na opačném konci 15 zkoumaných států SADC se nachází Demokratická republika Kongo, Mosambik a Zimbabwe. Jsou to státy, které prošly dlouhými občanskými válkami a vlnami nepokojů.

Tabulka 4.1 Subindexy HDI pro členské země SADC v roce 2012

Země	Očekávaná délka života při narození	Subindex zdraví	Očekávaná délka vzdělávání (let)	Střední délka vzdělávání (let)	Subindex vzdělání	HNP/obyv. v paritě kupní síly ve stálých cenách roku 2005 (mezinárodní dolar)	Příjmový subindex
Angola	51,5	0,497	10,2	4,7	0,463	4 812	0,572
Botswana	53,0	0,521	11,8	8,9	0,683	13 102	0,720
Demokratická republika Kongo	48,7	0,453	8,5	3,5	0,362	319	0,171
JAR	53,4	0,526	13,1	8,5	0,705	9 594	0,674
Lesotho	48,7	0,453	9,6	5,9	0,501	1 879	0,433
Madagaskar	66,9	0,74	10,4	5,2	0,49	828	0,312
Malawi	54,8	0,549	10,4	4,2	0,443	774	0,302
Mauricius	73,5	0,844	13,6	7,2	0,659	13 300	0,722
Mosambik	50,7	0,485	9,2	1,2	0,222	906	0,325
Namibie	62,6	0,672	11,3	6,2	0,557	5 973	0,604
Seychely	73,8	0,848	14,3	9,4	0,773	22 615	0,8
Svazijsko	48,9	0,456	10,7	7,1	0,583	5 104	0,581
Tanzanie	58,9	0,614	9,1	5,1	0,454	1 383	0,388
Zambie	49,4	0,464	8,5	6,7	0,503	1 358	0,385
Zimbabwe	52,7	0,516	10,1	7,2	0,571	424	0,213

Zdroj: UNDP, 2013b. Vlastní zpracování

Jak můžeme vidět v tabulce subindexů HDI, tak očekávaná délka života při narození se pohybuje v členských zemích SADC často lehce na hranici 50 let, čímž jednoznačně určuje subindex zdraví jako kritickou složku indexu HDI. V zemích, kde není tak vysoká prevalence AIDS jako ve státech sousedících s JAR, je očekávaná délka života ovlivněna hrubým národním produktem na obyvatele v paritě kupní síly. Země s nejnižšími hodnotami příjmového indexu, Demokratická republika Kongo, Malawi, Mosambik a Zimbabwe, vykazují také jedny z nejnižších hodnot indexu zdraví, což je způsobeno chudobou obyvatelstva. Samostatnou kapitolou jsou ostrovní státy. Madagaskar patří mezi nejchudší, avšak není postižen epidemií AIDS, a tak alespoň index zdraví je 3. nejlepší. Lépe jsou na tom pouze Mauritius a Seychely, bohaté malé ostrovní ekonomiky. Vládnou i ve statistice vzdělání, kde se mezi ně vklínily JAR a Botswana.

Botswana dosáhla v roce 2012 mezi členskými státy SADC 8. místo v subindexu zdraví s očekávanou délkou života při narození 53 let. Nicméně s ohledem na nelichotivé 2. místo v prevalenci AIDS se nejedná o špatný výsledek. Pokud se podaří s nemocí úspěšně bojovat, má země potenciál být mezi nejlepšími i v této statistice. Očekávaná délka vzdělávání (počet let, které pravděpodobně stráví ve škole dnes pětileté dítě) 11,8 let je 4. nejlepším výsledkem a střední délka vzdělávání (počet let, které strávil ve škole 25letý občan) je 2. nejlepší v celém SADC. Celkově se v subindexu vzdělání umístila Botswana na 3. místě. Stejného výsledku dosáhla i v příjmovém subindexu. Celkově lze Botswanu označit za 3. nejrozvinutější stát v SADC, který vykazuje stabilně dobré hodnoty až na AIDS ovlivněnou zdravotní situaci v zemi (Sukati, 2011).

4.3 Faktory ekonomického rozvoje Botswany (rešerše literatury)

Faktory, díky kterým Botswana uskutečňovala v předchozích desetiletích ekonomický rozvoj, zajímaly již mnoho ekonomů a vědeckých pracovníků. Práce zabývající se touto tematikou dospěly často ke stejným závěrům. Nejdůležitější faktory pro ekonomický rozvoj Botswany z nich vyplývající jsou velmi podobné či shodné. Samozřejmě není jednoduché dokázat, že se některý faktor podílel na rozvoji země větší měrou než ostatní. Samotný vliv faktorů je totiž špatně měřitelný a v některých případech se musíme smířit s měkkými daty nebo odhady. Také statistické a matematické modely, pokud je lze využít, nebývají zcela přesné, i když je konstruují skuteční odborníci. Výsledkem se nakonec může stát i částečně subjektivní názor vytvořený při zkoumání problematiky ekonomického rozvoje dané země.

Zřejmě nejs sofistikovnější studii na téma faktorů ekonomického rozvoje Botswany zpracovali **Acemoglu, Johnson a Robinson** (A.J.R.) (2001). Autoři analyzovali velmi podrobně historický vývoj Botswany a porovnávali důsledky událostí s ostatními zeměmi Afriky, které měly ve zkoumané problematice podobné počáteční podmínky. Protože mnoho faktorů je obtížně měřitelných a ještě obtížněji srovnatelných, tak nebyli schopni otestovat hypotézu pomocí statistických metod, ale mnoho jejich závěrů lze porovnat s ekonomickým vývojem daných zemí historickou metodou.

A.J.R. se odvolávají na všeobecnou shodu mezi odborníky, podle nichž Botswana dosáhla okázalého ekonomického růstu, protože se jí podařilo přijmout řadu dobrých politik. Základní právní systém a smlouvy pracovaly od počátku nezávislosti poměrně dobře. Přes velké příjmy z diamantů nedošlo k domácí politické nestabilitě. Vládní struktura, zděděná po Britech, se vyvinula do meritokratické, relativně nezkorumpované a efektivní byrokracie. Navíc vláda investovala prostředky do infrastruktury, vzdělání a zdraví. Fiskální politika byla velice opatrná a centrální banka se podařilo udržovat fixní měnový kurz botswanské puly navázaný na jihoafrický rand a americký dolar.

Úspěch Botswany je nejvíce věrohodný díky tomu, že přijala příznivá opatření v rámci hospodářské politiky, která podporovala rychlou akumulaci kapitálu, investice a společensky efektivní využívání příjmů z těžby přírodních zdrojů. Tato opatření hospodářské politiky vyplynula ze základních institucionálních faktorů, které povzbudily ekonomický rozvoj:

- předkoloniální kmenové instituce, které podporovaly širokou účast veřejnosti na správě a uskutečňovaly tlak na politické elity,
- britská kolonizace měla na předkoloniální instituce pouze omezený vliv, protože Botswana byla okrajovou částí Britského impéria,
- po vyhlášení nezávislosti se nejsilnější osobnosti nového státu (politici lídři a majitelé dobytka) zasadili o dodržování a řádné vymezení vlastnických práv,
- výnosy z těžby diamantů tvořily dostatečné příjmy pro hlavní politické aktéry, které odrazovaly od pracného vytváření korupčního prostředí,
- po získání nezávislosti přijali političtí představitelé, zejména Seretse Khama a Quett Masire, řadu rozumných rozhodnutí.

A.J.R. připomínají, že mnohé africké země jsou bohaté na přírodní zdroje a nerostné bohatství. Ovšem jen Botswana byla schopna takto rychle růst, protože má k dispozici ty správné instituce a zvolila ty správné politiky. I přes to, že se jedná o malý, převážně tropický vnitrozemský národ ve velmi obtížné geopolitické situaci, zaznamenala Botswana prudký rozvoj. V případě Botswany se tyto instituce objevily částečně jako výsledek jedinečných vedle sebe působících historických podmínek a politických faktorů, které nemohou být duplikovány.

Iimi (2006) zjišťoval vztah mezi bohatstvím přírodních zdrojů, ekonomickým růstem a dobrou správou. Ve studii bylo využito standardní empirické literatury růstu a lineárního růstového regresního modelu. Porovnávány byly údaje z 89 zemí.

Práce osvětlila teorii prokletí přírodních zdrojů, kde země bohaté na přírodní zdroje rostou pomaleji než země s vzácným výskytem přírodních zdrojů, a to z několika možných důvodů: vysoká pravděpodobnost neshody a konflikty o přírodní zdroje, holandská nemoc, nedostatek vazeb rozvinutých a nerozvinutých sektorů hospodářství a snaha vlád zakonzervovat současný stav bez snahy o reformy.

Na vzorku 89 zemí se ukázalo, že hojnost přírodních zdrojů nezaručuje zemím ekonomický růst. V případě Botswany však dobrá správa (silný hlas veřejnosti, efektivita vládní politiky, dobrá regulace a silná protikorupční politika) vedla k propojení přírodních zdrojů s vysokým ekonomickým růstem. Botswana těžila zejména z koexistence dobré správy a hojného výskytu diamantů. Práce taktéž poukázala na neprůkaznost výsledků přítomnosti holandské nemoci v Botswaně a přiklání se k její neexistenci v zemi.

U tématu přírodního bohatství zůstal i **Pegg** (2010), který se ve své studii zabýval především holandskou nemocí²⁴, zda jí trpí hospodářství Botswany. Své závěry vyvodil ze studia velkého množství prací na téma holandské nemoci a z analýzy dat mezinárodních organizací i národních statistických dat Botswany. Autor tvrdí, že po průkopnické práci van Wijnbergena někteří autoři zásadně zpochybňují celý předpoklad holandské nemoci jako problému. Jeden z názorů popisuje, že holandská nemoc umožňuje zemi těžit z jejího nově nalezeného nerostného bohatství prostřednictvím prostředků plynoucích z ostatních sektorů ekonomiky do sektoru vzkvétajícího.

---

²⁴ Tímto pojmem časopis *The Economist* označil stav, kdy velmi úspěšné odvětví národní ekonomiky způsobuje problémy jejímu zbytku (zejména exportním odvětvím) tím, že posiluje měnu a tlačí na rychlý růst mezd. V Nizozemí se jednalo o odvětví těžby zemního plynu.

Vzhledem k tomu, že často bývá holandská nemoc považována za příčinu ekonomických neúspěchů rozvojových ekonomik závislých na těžbě nerostných surovin, můžeme o Botswaně v tomto případě hovořit jako o výjimce. Růst HDP na jednoho obyvatele byl v zemi v letech 1966–1999 nejrychlejší na světě.

Výsledek studie podle Pegga vypovídá o tom, že Botswana netrpí holandskou nemocí, ale některé její typické znaky vykazuje. Botswanská měna je silnější, než jaká by byla v případě neexistence příjmů z diamantů a je částečně nadhodnocena. Spíše než nadhodnocený měnový kurz se projeví znaky rychlejšího růstu mezd ve srovnání s růstem produktivity práce. Na základě výše uvedených zjištění nelze tvrdit, že by hojnost přírodních zdrojů byla pro Botswanu prokletím²⁵. Obvykle rozumné využívání příjmů z diamantů skutečně Botswaně zajistilo, že čelí problémům s mnohem vzdělanější populací, významnými úsporami a mnohem větší základnou vysoce kvalitní infrastruktury, než jakou by jinak měla.

Botswana spravovala své bohatství z přírodních zdrojů tak dobře, jak to jen bylo možné a je velmi nepravděpodobné, že by v dohledné době uspěla s diverzifikací své ekonomiky od těžby a prodeje diamantů.

Lewin (2011) zpracoval pro publikaci WB, obsahující 26 studií týkajících se Afriky, práci na téma faktorů ekonomického rozvoje Botswany. Vycházel především z dat WB a z ostatních studií, které byly v minulosti WB publikovány.

Po vyhlášení nezávislosti byla Botswana jednou z nejchudších zemí s hodnotou HDP na obyvatele 70 USD. Prvních několik let nezávislosti tvořila mezinárodní rozvojová pomoc 60 % vládních příjmů. V zemi se nacházelo pouze 12 kilometrů zpevněných silnic a zemědělství se podílelo na tvorbě HDP 40 %.

V roce 2007 představovala rozvojová pomoc méně než 3 % vládních příjmů, zprovozněno je více než 7000 kilometrů zpevněných silnic a HDP na obyvatele dosáhlo hodnoty 6 400 USD. Meziroční tempo růstu reálného HDP mezi léty 1966–1999 bylo 7,7 %. Žádný stát nedosáhl ve stejném období takto vysoké hodnoty. Podíl osob žijících pod hranicí chudoby se tak snížil z 50 % v roce 1985 na 33 % v roce 1994. Velkou měrou se na úspěchu podílelo zlepšení přístupu ke vzdělání. Výstavba velkého množství škol, univerzity v Gaborone a bezplatné základní vzdělání učinily z Botswany jednu

---

²⁵ Jak říká Collier ve své práci, past přírodních zdrojů je pro rozvojové země často velkou překážkou ekonomického rozvoje. Dochází k iluzi z bohatství a k zanedbávání hospodářské politiky.

z nevzdělanějších populací v Africe. Podle Lewina hrály nejdůležitější roli v historii Botswany přírodní zdroje. Podobně jako A.J.R. však upozorňuje na to, že samy přírodní zdroje bez adekvátní politiky často působí na ekonomickou situaci negativně, avšak v případě Botswany vláda řádně spravovala příjmy z těžby a uvážlivě investovala do fyzického i lidského kapitálu. Zavedla velmi obezřetnou fiskální politiku, podporovala výstavbu infrastruktury, a ačkoli ne vždy byly provedené kroky nejlepší, rozhodně nebyly špatné. Lewin se s A.J.R. shoduje na tom, že veřejná správa funguje v málo korupčním prostředí a zemi se vyhýbaly válečné i občanské konflikty.

Autoři **Briceño-Garmendia** a **Pushak** (2011) rozvedli ve své studii téma infrastruktury v Botswaně, protože právě rozvinutá infrastruktura může být podle nich klíčem k ekonomickému rozvoji. Při výzkumu vycházeli z dat WB a z dat botswanských ministerstev (Ministerstva dopravy a komunikací Botswanské republiky a Ministerstva infrastruktury, vědy a technologií Botswanské republiky).

Botswana dosáhla mezi léty 2000–2010 významného pokroku ve zlepšování svojí infrastruktury. Připsala si i řadu afrických rekordů: nejvyšší investice do výstavby pozemních komunikací na jednoho obyvatele a nejvyšší investice do zlepšování kvality vody na jednoho obyvatele. Velký pokrok byl zaznamenán v oblasti mobilních technologií, kdy v roce 2010 překonal počet aktivních SIM karet počet obyvatel Botswany.

Zlepšení infrastruktury přidalo 2 procentní body k tempu růstu HDP v období let 2003–2007, což byl mnohem vyšší příspěvek než ve stejném období v JAR, Angole, Zambii a Malawi. Na tomto zvýšení se podílel nejvíce sektor ICT následovaný rozvojem dopravní infrastruktury. Naopak nedostatek výrobní kapacity elektřiny v Botswaně snižoval tempo růstu HDP do roku 2007 až o 0,4 procentního bodu. Při pohledu do budoucna se ukazuje přínos infrastruktury ještě důležitější. Autoři v simulaci vývoje naznačili, že by se Botswana mohla v úrovni infrastruktury brzy vyrovnat v Africe nejlepšímu Mauriciu. Jestliže se podaří dobudovat další části uhelné elektrárny Morupule, a tak zvýšit výrobní kapacitu elektřiny, mohl by roční přírůstek k tempu růstu HDP činit 1,2 procentního bodu proti současnému stavu.

Jedním z dalších možných vysvětlení ekonomického rozvoje Botswany je správně využívaná rozvojová pomoc. **Togo** a **Wada** (2008) zkoumali v práci vztah mezi rozvojovou spoluprací a ekonomickým rozvojem v Botswaně. V ekonomické literatuře panuje většinový názor, že pozitivní vliv zahraniční rozvojové pomoci na ekonomický růst

je omezen, ale pokud je v zemi přijata dobrá politika, přispívá zahraniční pomoc růstu. Botswana je jeden z mála úspěšných případů africké země, která překonala silnou závislost na zahraniční pomoci a dosáhla trvalého ekonomického rozvoje.

Ve výsledku práce ukázala, že rozvojová pomoc byla v začátcích státu prospěšná po ekonomický rozvoj, avšak postupně byla snižována její důležitost. Z přibližně 60 % všech příjmů veřejných rozpočtů v 70. letech 20. století na méně než 3 % v 90. letech. Samotná pomoc by rozvoj nevyvolala, rozvoj byl umožněn finančními prostředky plynoucími z těžby přírodních zdrojů. Autoři také poukázali na možnost různých výsledků při hodnocení rozvojové pomoci na ekonomický rozvoj. Samotná pomoc totiž nemůže účinně prokázat svou efektivnost. Liší se případ od případu, závisí na povaze investic z ní plynoucích, na místě a na čase.

Anderson (2005) zpracovala studii na téma možného botswanského protirůstového faktoru: přebujelého veřejného sektoru. Autorka práce analyzovala údaje MMF, WB i závěry jiných studií, aby vyvodila vlastní závěry.

Botswanská republika se obrátila od prokletí přírodních zdrojů tím, že vytvořila instituce, které měly zajistit odpovědné provádění politiky a výdaje povzbuzující růst a investice. Nicméně bylo umožněno velmi rozšířené zapojení státu do ekonomiky až na neudržitelnou úroveň, kdy 40,6 % ze všech zaměstnaných osob pracovalo ve veřejném sektoru, a protože hlavní zdroj příjmů státu pochází z diamantových dolů namísto od daňových poplatníků. Je třeba zdůraznit, že úspěch Botswany je do značné míry přičitatelný institucionální struktuře. Pokračující zapojení vlády do ekonomiky a vysoká úroveň výdajů sice nezatěžovaly obyvatelstvo prostřednictvím daní, ale udržovaly závislost země na přírodních zdrojích. Diamantová produkce začne podle odhadů během příštích padesáti let klesat, a proto je současná situace neudržitelná. Se zmenšujícími se zdroji příjmů bude muset vláda začít financovat své výdaje z jiných zdrojů, například zavedením uceleného daňového systému. Aby bylo možné pokračovat v ekonomickém rozvoji, bude se muset také snížit vládní angažovanost v ekonomice. Autorka předpokládá, že to bude velmi náročné, zvláště tváří v tvář krizi AIDS, mezinárodnímu tlaku ohledně chudoby obyvatelstva a nerovnosti příjmů. Diverzifikace ekonomiky nemůže být efektivně dosaženo prostřednictvím vládních zásahů, a tak by se vláda měla více zaměřit na privatizaci veřejného majetku.

K podobným závěrům jako Anderson dospěla **Kojo** (2010) ve své studii věnované střednědobé udržitelnosti fiskální politiky v Botswaně. V práci bylo využito statistických dat z MMF a WB. Fiskální politika v Botswaně je neudržitelná, protože až polovina státních příjmů plyne z těžby diamantů, což sice umožnilo vládě vytvářet v posledních letech rozpočtové přebytky, avšak v horizontu 50 let se budou příjmy z těžebního sektoru ztenčovat. Proto je k zajištění střednědobé udržitelnosti veřejných financí zapotřebí zlepšení správy příjmů, lepší vymáhání daní a jejich větší racionalizace. Vláda také potřebuje maximalizovat účinnost veřejných výdajů, aby mohla poskytovat větší množství služeb za méně peněz. V budoucnu budou pro ekonomický růst Botswany nejdůležitější netěžební odvětví, která by měla vytvářet nejen daňovou udržitelnost, ale také pomáhat dosahování vyváženého rozvoje, vytvářet pracovní místa a snižovat jednu z největších sociálních nerovností na zemi.

A.J.R. podotýkají, že zatímco hospodářské úspěchy Botswany byly od vyhlášení nezávislosti působivé, stále v zemi přetrvávají některé vážné problémy – výskyt epidemie AIDS, přetrvávající nerovnost mezi obyvateli, chudoba a vysoká míra nezaměstnanosti. Lewin i A.J.R. se jednoznačně shodují, že největším protirůstovým faktorem ekonomického rozvoje Botswany se stala epidemie AIDS, se kterou se vláda snaží již přes 20 let bojovat. Situace je v současné době stabilizovaná a kvalitními programy s mezinárodní pomocí se daří její dopady zmírňovat.

Podrobnou studii o vlivu HIV/AIDS na ekonomický rozvoj Botswany zpracovali **MacFarlan** a **Sgherri** (2001). Teoretický model práce se opíral o upravený Solowův růstový model, kteří autoři využili pro zjištění makroekonomického vlivu AIDS na Botswanu. Výsledky byly počítány pro dva sektory (formální a neformální) a dvě skupiny pracovníků (kvalifikovaní a nekvalifikovaní). Tato vylepšení umožnila modelu vzít v úvahu klíčové rysy hospodářství Botswany, nedostatek kvalifikované pracovní síly a vysokou kapitálovou vybavenost ve formálním sektoru. Autoři se také pokusili vytvořit prognózu situace pro rok 2010.

Závěry práce ukazují, že ve věkové kategorii 14–49 let se nachází 300 000 obyvatel nakažených virem HIV, což představuje 36 % této skupiny. Průměrná délka života prudce poklesla a podle některých odhadů spadla z 60 let v roce 1990 na přibližně 45 v roce 2000. Roční úmrtnost na tisíc obyvatel se zvýšila z 15 v roce 1990 na 30 v roce 2000. Předpověď pro rok 2007 ukazuje dokonce 45 zemřelých ročně na 1000 obyvatel, přičemž

bez přítomnosti viru HIV by hodnota stagnovala kolem 11 zemřelých. Podle prognóz by 2 z 5 dětí měly být v roce 2010 sirotky.

HIV/AIDS měl zřetelně negativní dopad na tempa růstu HDP Botswany v letech 1990–2000. Tempa růstu HDP v netěžařských odvětvích hospodářství se pohybovala kolem hodnot 1,5–2,5 %, avšak při neexistenci epidemie AIDS by se pohybovala nad 5 %. Celkově podle odhadů ztratilo HDP Botswany do roku 2010 už 30 % vlivem nákazy AIDS.

Dopad na pracovní sílu označují MacFarlan a Sgherri jako alarmující, v důsledku AIDS došlo od roku 1990 ke značnému zúžení nabídky kvalifikované pracovní síly ve formálním sektoru. Společnosti byly nuceny z nedostatku kvalifikované pracovní síly najímat nekvalifikovanou pracovní sílu z neformálního sektoru, která má nižší produktivitu práce. Doporučením pro vládu Botswany by mělo být zvýšení výdajů přes 5 % HDP na osvětovou kampaň a na zajištění většího množství antiretrovirálních léčiv.

Tabulka 4.2 Studie o faktorech ekonomického rozvoje Botswany

Autoři studie	Rok vydání	Téma	Metoda	Hlavní závěry
Acemoglu, Johnson a Robinson	2001	přírodní zdroje + instituce	historická metoda	ekonomický rozvoj Botswany stojí na přírodních zdrojích, kvalitním institucionálním prostředí s dobrou správou, protirůstovým faktorem je epidemie AIDS
Iimi	2006	přírodní zdroje + instituce	ekonometrický model	k ekonomickému rozvoji Botswany přispěla zejména dobrá správa a hojnost přírodních zdrojů
Pegg	2010	holandská nemoc	historická metoda	Botswana netrpí holandskou nemocí, vykazuje jen některé její příznaky
Lewin	2011	přírodní zdroje + vzdělání + infrastruktura	historická metoda	hnacím motorem ekonomického rozvoje Botswany jsou přírodní zdroje, dobrá správa a rozvoj vzdělanosti, negativem je epidemie AIDS
Briceño-Garmendia a Pushak	2011	infrastruktura	historická metoda	infrastruktura byla a bude pro Botswanu velice důležitá, je potřeba investovat do výrobní kapacity elektřiny
Togo a Wada	2008	rozvojová pomoc	historická metoda	rozvojová pomoc byla důležitá při vzniku Botswany, později její roli převzaly výnosy z těžby nerostných surovin
Anderson	2005	veřejný sektor	historická metoda	veřejný sektor je přezaměstnaný a dlouhodobě neudržitelný, je potřeba jeho rozsáhlá změna
Kojo	2010	veřejný sektor	historická metoda	veřejné rozpočty jsou závislé na příjmech z těžby diamantů, bude nutná změna
MacFarlan a Sgherri	2001	HIV/AIDS	ekonometrický model	epidemie AIDS velice silně zasáhla hospodářství Botswany a ekonomickému rozvoji bude bránit i nadále

Zdroj: Vlastní zpracování

5 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo nalézt a určit faktory, které ovlivnily a ovlivňují ekonomický rozvoj Botswany. Pro naplnění cíle práce byla využita historická metoda zkoumání ekonomických jevů a metoda deskriptivní.

Ještě před vznikem samostatného státu v roce 1966 se uskutečnilo několik událostí, které přispěly k ekonomickému rozvoji země. Nejprve vnitrozemská poloha vzdálená od pobřežních obchodních stanic ochránila obyvatelstvo před decimací obchodem s otroky. Druhým pozitivním faktorem bylo přijetí křesťanství a přijetí některých zvyklostí vyspělého světa, ke kterým můžeme řadit práva žen ve společnosti. Dalším významným pozitivním faktorem byla uzavřená dohoda s Brity ve válce proti společnému nepříteli – Búrům. Po vzniku Bečuánska pokračovala spolupráce s britskou nadvládou v relativně přátelském duchu. Jelikož nebylo území Botswany ničím zajímavé, tak britská správa nechala původním společenským strukturám více volnosti a práv než bývalo zvykem v britském koloniálním panství, navíc britský systém nepřímé správy území je již sám o sobě přívětivější k tradičním společenským strukturám než systém přímé správy uplatňovaný například Francií.

Po vyhlášení nezávislosti na Velké Británii se po demokratických volbách, které se pravidelně opakují v pětiletých intervalech, chopila vlády Botswanská demokratická strana. Tato politická strana ještě ani jednou ve volbách neprohrála. Svůj podíl na tom nese přítomnost silných vůdčích osobností, které se stali postupně botswanskými prezidenty. Každý z nich byl velice vzdělaný a pro zemi se snažil udělat maximum možného. Výrazně jednodušší situace pro vládu nastala zejména rok po vyhlášení nezávislosti v důsledku objevení diamantů. Jedna z nejchudších zemí světa začala inkasovat obrovské sumy peněz z mezinárodního obchodu a dokázala s nimi díky zodpovědnému veřejnému sektoru hospodařit. Podobně dobře se podařilo hospodařit i s přijímanou mezinárodní rozvojovou pomocí. Tyto příjmy pomohly vybudovat prosperující botswanské hospodářství. Investice se nejvíce dotkly školství a dopravní infrastruktury. Obojí v zemi po vyhlášení nezávislosti chybělo, avšak dnes jsou oba sektory rozvinuté.

Porovnáním Botswany se státy Jihoafrického rozvojového společenství, především na základě HDI, můžeme dospět k závěru, že Botswana je skutečně jedním z nejrozvinutějších států tohoto regionu. Zemi bychom mohli zařadit na pomyslné třetí místo za Mauritius a Seychely, ovšem je zapotřebí uvažovat nad velikostí těchto ekonomik,

jejich ostrovním charakterem a dominantním cestovním ruchem z hlediska příjmů veřejných rozpočtů.

Shrnutím byly a jsou nejdůležitějšími faktory ekonomického rozvoje Botswany:

- přírodní zdroje, které představují v tomto případě diamanty,
- institucionální prostředí, kam můžeme zařadit fungující demokracii a silný, zodpovědný a nezkorumpovaný veřejný sektor,
- lidský kapitál, kde hlavní roli hraje na africké poměry vysoká vzdělanostní úroveň obyvatelstva,
- kulturní faktory, mezi které lze počítat křesťanství a původní kmenovou společenskou strukturu, která má stále slovo jako poradní orgán v řízení státu,
- faktory náhody, kam určitě můžeme umístit vyhnutí se světovým válkám a ubránění se tlaku rasistické vlády v JAR.

Ovšem nejenom pozitivní faktory formovaly a formují současnou ekonomiku Botswany. Každá mince má dvě strany, a tak společně s ekonomickým rozvojem nově vzniklého státu zbytnoval veřejný sektor, který dnes zaměstnává přes 45 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Takto rozrostlý veřejný sektor plodí zcela zákonitě neefektivitu v rozhodování, ale zatím si jej Botswana může dovolit díky příjmům z těžby diamantů. Do budoucna bude muset veřejný sektor projít výrazným zeštíhlením. Vysoká tempa růstu botswanského hospodářství a překotný rozvoj s sebou přináší zvýšenou inflaci a také zanechává poměrně značné sociální rozdíly. Velké procento populace se nachází pod národní hranicí chudoby a velké množství ekonomicky aktivního obyvatelstva je nezaměstnáno. Největší ránu botswanskému ekonomickému rozvoji zasadila epidemie AIDS, která byla v zemi poprvé zaregistrována v roce 1985. Až třetina populace žije infikována a nemoc má výrazné dopady délku života obyvatelstva a tím na pracovní sílu a celkovou výkonnost ekonomiky.

Aby byl rozvoj i nadále pozitivní, snaží se vláda bojovat se všemi negativními aspekty, které v současnosti na ekonomiku Botswany působí. Ať už se bavíme o epidemii AIDS, relativně vysoké nezaměstnanosti a chudobě či vysoké závislosti na těžbě diamantů, tak společným jmenovatelem je běh na dlouhou trať. Nejsou to problémy odstranitelné rychle, ale potenciál k jejich omezení Botswana určitě má. Bude i v dalších letech zajímavé sledovat ekonomický rozvoj tohoto malého a řídky obydleného afrického státu, jehož snahou bude diverzifikovat hospodářství ve prospěch cestovního ruchu.

Seznam použité literatury

ACEMOGLU, Daron, 2008. *Introduction to Modern Economic Growth*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 978-0691132921.

ACEMOGLU, Daron, Simon JOHNSON and James A. ROBINSON, 2001. *An African Success Story: Botswana*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology, Department of Economics. Working Paper No. 01-37.

ADAMCOVÁ, Lenka a kolektiv, 2006. *Úvod do rozvojových studií*. Praha: Oeconomica. ISBN 80-245-1057-X.

ADAMCOVÁ, Lenka, Tereza NĚMEČKOVÁ a kolektiv, 2009. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1515-1.

AFRICAN DEVELOPMENT BANK GROUP, 2013. *Botswana Economic Outlook* [online]. ADBG [cit. 18. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.afdb.org/en/countries/southern-africa/botswana/botswana-economic-outlook/>

AFRICAN ECONOMIC OUTLOOK, 2013. *Botswana* [online]. AEO [cit. 29. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.africaneconomicoutlook.org/fileadmin/uploads/aeo/PDF/Bostwana%20Full%20PDF%20Country%20Note.pdf>

AFRICAN UNION, 2013. *Southern African Development Community (SADC)* [online]. AU [cit. 12. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.au.int/en/recs/sadc>

ANDERSON, Susan, 2005. *Botswana: Land of Paradoxes*. Fairfax: George Mason university. Mercatus Policy Series, Country Brief No. 1.

BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK ml., 2011. *Právní dějiny mimoevropských zemí (stručný nástin)*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-282-0.

BANK OF BOTSWANA, 2013. *Annual Report 2011* [online]. BOB [cit. 17. 4. 2013]. Dostupné z: <http://83.143.28.95/assets/uploaded/BOB%20Annual%20Report%202011%20web%20Main.pdf>

BRČÁK, Josef a Bohuslav SEKERKA, 2010. *Markoekonomie*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-245-5.

BRICEÑO-GARMENDIA, Cecilia and Nataliya PUSHAK, 2011. *Botswana's Infrastructure: A Continental Perspective*. Washington D.C.: The World Bank. Policy Research Working Paper No. 5887.

- BUSINESSINFO, 2012. *Mise MMF příznivě hodnotí ekonomickou situaci v Botswaně* [online]. BUSINESSINFO [cit. 18. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/mise-mmf-priznive-hodnoti-ekonomickou-situaci-v-botswane-16494.html>
- CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY, 2013. *The World Factbook: Botswana* [online]. CIA [cit. 27. 3. 2013]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bc.html>
- CENTRAL STATISTICS OFFICE, 2013. *Botswana International Merchandise Trade Statistics* [online]. CSO [cit. 27. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.cso.gov.bw/templates/csso/file/File/BIMTS%20January%202013.pdf>
- COLLIER, Paul, 2008. *The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About It*. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-531145-7.
- EMBASSY OF THE REPUBLIC OF BOTSWANA, 2013. *History of Democracy* [online]. EMBASSY OF THE REPUBLIC OF BOTSWANA [cit. 5. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.botswanaembassy.org/history-of-democracy/>
- FERRO, Marc, 2007. *Dějiny kolonizací: od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Přel. Anna HÁNOVÁ. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-021-5.
- HELÍSEK, Mojmír, 2000. *Makroekonomie: Základní kurs*. Praha: Melandrium. ISBN 80-86175-10-3.
- HOLMAN, Robert, 2005. *Ekonomie*. 4. aktualizované vyd. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-891-6.
- IIMI, Atsushi, 2006. *Did Botswana Escape from the Resource Curse?* Washington D.C.: International Monetary Fund. Working Paper No. 06/138.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND, 2012a. *World Economic Outlook – October 2012* [online]. IMF [cit. 22. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/02/pdf/text.pdf>
- INTERNATIONAL MONETARY FUND, 2012b. *World Economic Outlook Database – April 2012* [online]. IMF [cit. 12. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2012/01/weodata/weoselco.aspx?g=2001&sg=All+countries>
- JUREČKA, Václav a kolektiv, 2010. *Makroekonomie*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3258-9.

KALÍNSKÁ, Emilie a kolektiv, 2010. *Mezinárodní obchod v 21. století*. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 978-80-247-3396-8.

KLIKOVÁ, Christiana a Igor KOTLÁN, 2006. *Hospodářská politika*. 2. vyd. Ostrava: SOKRATES. ISBN 80-86572-37-4.

KLÍMA, Jan, 2012. *Dějiny Afriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-189-7.

KOJO, Naoko C., 2010. *Diamonds Are Not Forever: Botswana Medium-term Fiscal Sustainability*. Washington D.C.: The World Bank. Policy Research Working Paper No. 5480.

LEBIEDZIK, Marian, Pavel NEZVAL a Ingrid MAJEROVÁ, 2007. *Světová ekonomika*. Brno: Computer Press a.s. ISBN 978-80-251-1498-8.

LEWIN, Michael, 2011. *Botswana's Success: Good Governance, Good Policies, and Good Luck*. In: *Yes Africa Can*. Washington D.C.: The World Bank. s.81–91. ISBN 978-0-8213-8745-0.

LISÝ, Ján a kolektiv, 1999. *Dejiny ekonomických teórií: Vývoj ekonomickej vedy*. 2. vyd. Bratislava: ELITA. ISBN 80-85323-93-1.

MACFARLAN, Maitland and Silvia SGHERRI, 2001. *The Macroeconomic Impact of HIV/AIDS in Botswana*. Washington D.C.: International Monetary Fund. Working Paper No. 01/80.

MANKIW, N. Gregory, 1998. *Principles of Economics*. Fort Worth: Dryden Press. ISBN 978-0-03-098238-5.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČR, 2013. *Botswana: Ekonomická charakteristika země* [online]. MZV ČR [cit. 21. 3. 2013]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/botswana/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html

MLČOCH, Lubomír, 2005. *Institucionální ekonomie*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1029-9.

NEUMANN, Pavel, Pavel ŽAMBERSKÝ a Martina JIRÁNKOVÁ, 2010. *Mezinárodní ekonomie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3276-3.

- PEGG, Scott, 2010. *Is there a Dutch disease in Botswana*. Indianapolis: Indiana University – Purdue University. Resource Policy Volume 35, Issue 1.
- PIKNEROVÁ, Linda, 2009. *Botswana*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-431-9.
- SAMUELSON, Paul A. and William D. NORDHAUS, 1989. *Economics*. 13. vyd. New York: McGraw-Hill. ISBN 978-0-07-054786-5.
- SILLERY, Anthony, 1974. *Botswana – A Short Political History*. London: Methuen. ISBN 0-416-75480-5.
- SIRŮČEK, Pavel a kolektiv, 2007. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj – současnost – výhledy)*. Slaný: MELANDRIUM. ISBN 978-80-86175-03-4.
- SOUTHERN AFRICAN DEVELOPMENT COMMUNITY, 2013a. *About SADC* [online]. SADC [cit. 11. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.sadc.int/about-sadc/>
- SOUTHERN AFRICAN DEVELOPMENT COMMUNITY, 2013b. *Member states* [online]. SADC [cit. 11. 3. 2013]. Dostupné z: <http://www.sadc.int/member-states/>
- SUKATI, Mphuzumi, 2011. *The SADC Region and EPA/EBAI – Potential Winners and Losers*. Munich: University Library of Munich.
- THE WORLD BANK, 2001. *What is Sustainable Development* [online]. WB [cit. 11. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/depweb/english/sd.html>
- THE WORLD BANK, 2013a. *How we Classify Countries* [online]. WB [cit. 22. 2. 2013]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/about/country-classifications>
- THE WORLD BANK, 2013b. *Botswana* [online]. WB [cit. 27. 3. 2013]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/country/botswana>
- TOGO, Ken and Yoshio WADA, 2008. *Development Assistance and Economic Growth: A Case Study of Botswana*. Tokyo: Musaski University. Discussion Paper No. 48.
- TRANSPARENCY INTERNATIONAL, 2012. *Corruption Perceptions Index 2012* [online]. TI [cit. 16. 4. 2013]. Dostupné z: <http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>
- UNAIDS, 2011. *World Overview* [online]. UNAIDS [cit. 18. 4. 2013]. Dostupné z: <http://www.unaids.org/en/dataanalysis/datatools/aidsinfo/>
- UNITED NATIONS, 2013. *World Economic Situation and Prospects* [online]. UN [cit. 22. 2. 2013]. Dostupné z: http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/wesp2013.pdf

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2013a. *Human Development Index (HDI)* [online]. UNDP [cit. 16. 4. 2013]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>

UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, 2013b. *Human Development Report 2013* [online]. UNDP [cit. 16. 4. 2013]. Dostupné z: http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2013_EN_complete.pdf

VARADZIN, František a kol., 2004. *Ekonomický rozvoj a růst*. Praha: Professional Publishing. ISBN 80-86419-61-4.

ZÁHOŘÍK, Jan, 2010. *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-021-0.

Seznam zkratek

AIDS	syndrom získaného selhání imunity
A.J.R.	Acemoglu, Johnson a Robinson
AU	Africká unie
BDP	Botswanská demokratická strana
BOB	centrální banka Botswany
CIA	Ústřední zpravodajská služba
CPI	index vnímání korupce
EU	Evropská unie
HDI	index lidského rozvoje
HDP	hrubý domácí produkt
HIV	virus lidské imunitní nedostatečnosti
HNP	hrubý národní produkt
IMF	Mezinárodní měnový fond
JAR	Republika Jižní Afrika
MMF	Mezinárodní měnový fond
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
OSN	Organizace spojených národů
QLI	index kvality života
SADC	Jihoafrické rozvojové společenství
SADCC	Jihoafrická koordinační rozvojová konference
TI	Transparency International
UN	Organizace spojených národů
UNDP	Rozvojový program Organizace spojených národů
USD	americký dolar
WB	Světová banka

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 10.5.2013

.....
jméno a příjmení studenta
TOMÁŠ GOTTFRIED

Seznam příloh

Příloha č. 1 Členské státy SADC v roce 2013

Příloha č. 2 Graf ekonomické síly členských států SADC

Příloha č. 3 Členské státy SADC – základní informace (rok 2012)

Příloha č. 4 Občanské války v jižní Africe

Příloha č. 5 Národnostní složení obyvatelstva Botswany (%)

Příloha č. 6 Nejvýznamnější obchodní partneři Botswany v roce 2012

Příloha č. 7 Podíl sektorů hospodářství na zaměstnanosti v Botswaně (2011)

Příloha č. 8 Vývoj očekávané délka života v Botswaně (1993–2011)

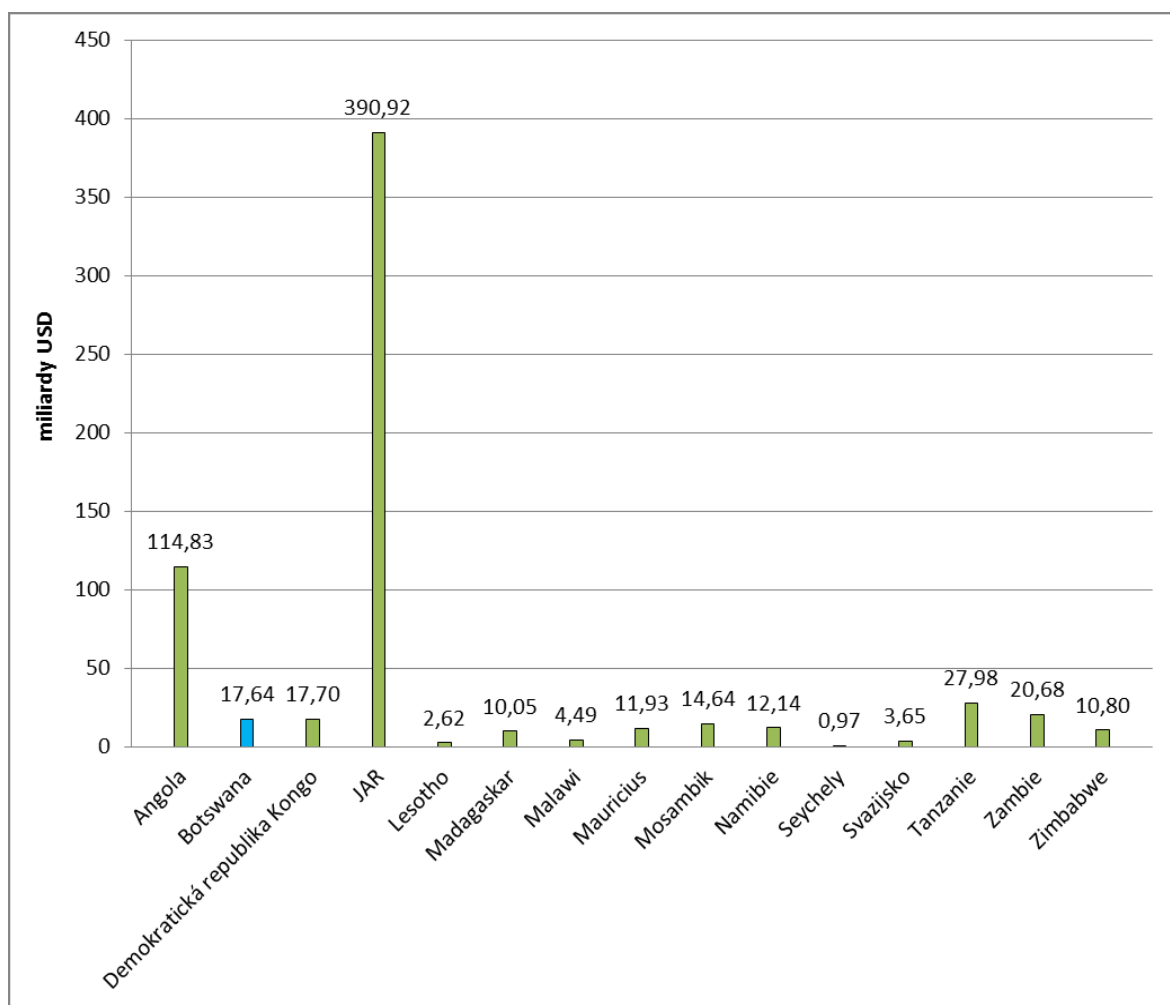
Přílohy

Příloha č. 1 Členské státy SADC v roce 2013

Zdroj: SADC, 2013a. Vlastní zpracování

Příloha č. 2 Graf ekonomické síly členských států SADC

Zdroj: IMF, 2012b. Vlastní zpracování

Příloha č. 3 Členské státy SADC – základní informace (rok 2012)

země	vyhlášení nezávislosti	rozloha (km²)	počet obyv. (miliony)
Angola	1975 na Portugalsku	1 246 700	20,23
Botswana	1966 na Velké Británii	581 730	1,88
Demokratická republika Kongo	1960 na Belgii	2 345 410	74,75
JAR	1961 na Velké Británii	1 219 912	51,19
Lesotho	1966 na Velké Británii	30 355	1,95
Madagaskar	1960 na Francii	587 041	22,41
Malawi	1964 na Velké Británii	118 480	16,63
Mauricius	1968 na Velké Británii	2 040	1,29
Mosambik	1975 na Portugalsku	801 590	22,46
Namibie	1990 na Republice Jižní Afrika	825 418	2,16
Seychely	1976 na Velké Británii	455	0,09
Svazijsko	1968 na Velké Británii	17 363	1,17
Tanzanie	1961 na Velké Británii	945 090	43,01
Zambie	1964 na Velké Británii	752 514	13,92
Zimbabwe	1980 na Velké Británii	390 520	12,57

Zdroj: IMF, 2012b; SADC, 2013b. Vlastní zpracování

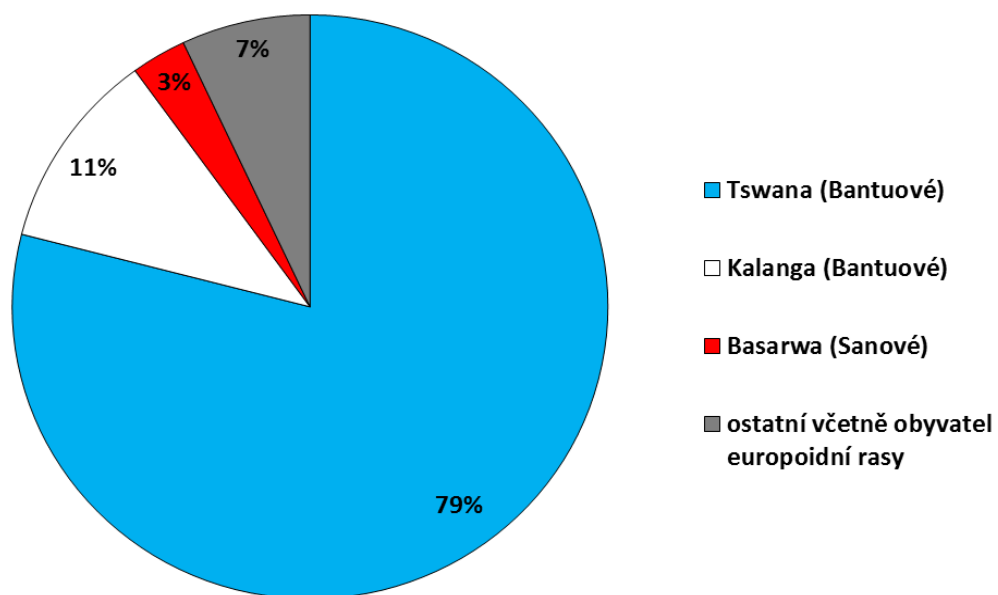

Příloha č. 4 Občanské války v jižní Africe

země	začátek	konec
Angola	1975	1991
	1992	1994
	1994	1999
	1997	2002
JAR	1973	1989
	1976	1994
Demokratická republika Kongo	1960	1965
	1967	1967
	1977	1978
	1996	1997
	1998	2001
Mosambik	1976	1992
Zimbabwe	1972	1979
	1983	1987

Zdroj: Iimi, 2006. Vlastní zpracování

Příloha č. 5 Národnostní složení obyvatelstva Botswany (%)

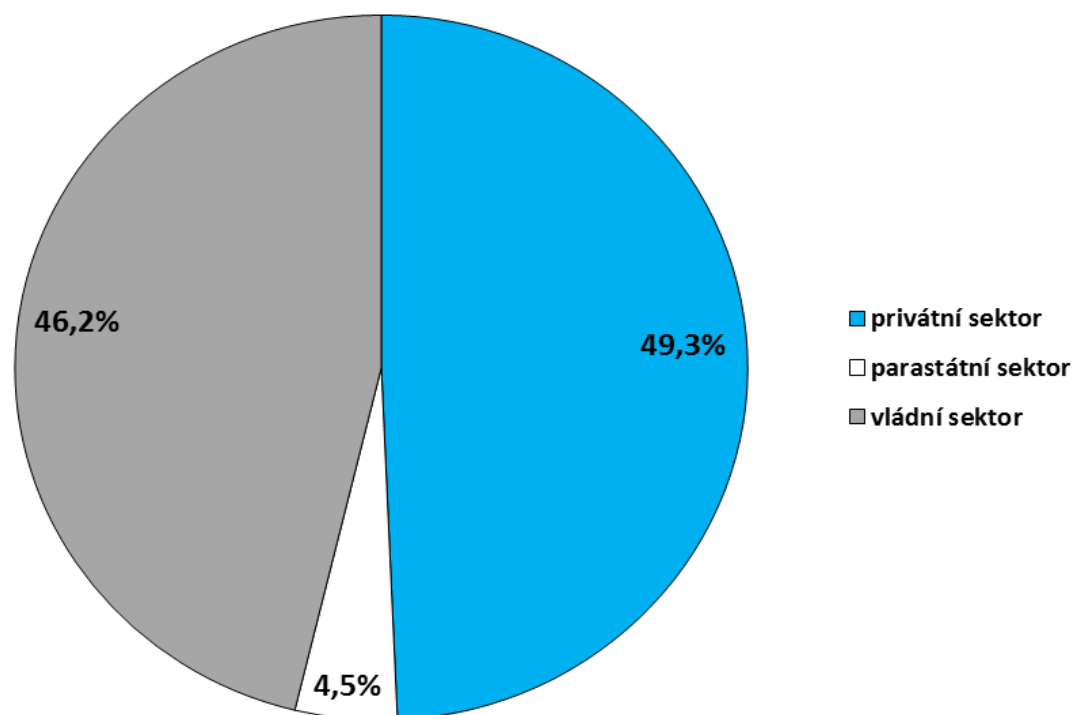
Zdroj: CIA, 2013. Vlastní zpracování

Příloha č. 6 Nejvýznamnější obchodní partneři Botswany v roce 2012

Import 2012		Export 2012	
v tis. USD			
Namibie	419 814	JAR	725 059
JAR	4 667 050	SACU celkem	830 465
SACU celkem	5 102 917	Zimbabwe	105 258
SADC celkem	5 190 350	SADC celkem	1 002 039
Afrika celkem	5 193 116	Velká Británie	3 345 002
Velká Británie	1 246 119	Belgie	239 630
Čína	1 742 004	Izrael	297 670
USA	145 476	Norsko	276 944
import celkem	7 436 304	export celkem	5 516 086

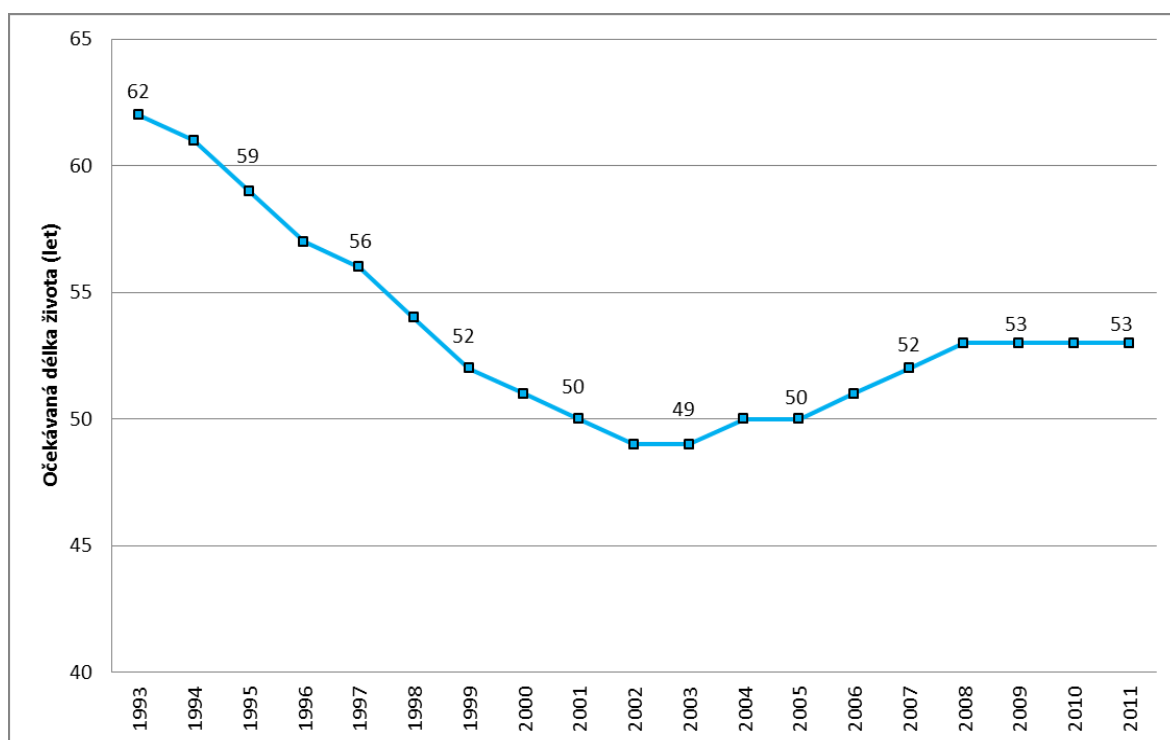
Zdroj: CSO, 2013. Vlastní zpracování

Příloha č. 7 Podíl sektorů hospodářství na zaměstnanosti v Botswaně (2011)

Zdroj: BOB, 2013. Vlastní zpracování

Příloha č. 8 Vývoj očekávané délky života v Botswaně (1993–2011)

Zdroj: WB, 2013b. Vlastní zpracování